

Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România

*Identificarea petelor oarbe
în politica de incluziune a romilor*

Elaborat de:

Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi
Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”
Asociația „Nevo Parudimos”
Asociația DANROM Făurei
Asociația „Pro Roma”
Uniunea Civică a Tinerilor Romi din România
Asociația „E-Romnja”
Fundația HEKS/EPER România
Agenția de Dezvoltare Comunitară „Inter-Activa”
Fundația „Policy Centre for Roma and Minorities”
Centrul Romilor pentru Politici de Sănătate – SASTIPEN
Fundația „Terre des hommes România”
Decembrie 2019

COMISIA EUROPEANĂ

Direcția Generală Justiție și Consumatori
Directoratul D — Egalitate și Cetățenia Uniunii
Unitatea D1 Non-discriminare și coordonare romi

Comisia Europeană
B-1049 Bruxelles

**Raportul societății civile de monitorizare a
implementării strategiei naționale de
integrare a romilor
în România**

Identificarea petelor oarbe în politica de incluziune a romilor

***EUROPE DIRECT is a service to help you find answers
to your questions about the European Union***

Freephone number (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) The information given is free, as are most calls (though some operators, phone boxes or hotels may charge you)

LEGAL NOTICE

"The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

More information on the European Union is available on the Internet (<http://www.europa.eu>).

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020

PDF ISBN 978-92-76-19912-0 doi:10.2838/714844 Catalogue number DS-04-20-329-RO-N

© European Union, 2020
Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

Prezentul raport a fost elaborat de o coaliție de ONG-uri din România, autorii principali fiind:

- **Florin Moisă** (coordonatorul proiectului) și **Daniela Tarnovschi** din partea Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi,
- **Alexandra Hosszu** și **Gelu Duminică** de la Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.

Ceilalți membri ai coaliției au oferit sprijin și informații.

Raportul a fost elaborat în cadrul proiectului-pilot „Dezvoltarea capacității societății civile rome și consolidarea implicării sale în monitorizarea Strategiilor Naționale de Integrare a Romilor”. Proiectul-pilot este implementat la solicitarea Comisiei Europene, DG Justiție și Consumatori. Acesta este coordonat de *Centrul pentru Studiul Politicilor Publice* din cadrul Universității Central Europene (CEU CPS), în parteneriat cu European Roma Grassroots Organisations Network (Rețeaua ERGO), „European Roma Rights Centre (ERRC), „Fundación Secretariado Gitano” (FSG) și „Roma Education Fund” (REF) și este implementat împreună cu aproximativ 90 de ONG-uri și experți din 27 state membre ale Uniunii Europene.

Proiectul-pilot „Monitorizarea Societății Civile Rome”, în cadrul căruia s-a realizat prezentul raport, este coordonat de către CEU, însă raportul de față prezintă constatările autorilor și nu reflectă neapărat opiniile CEU. CEU nu poate fi tras la răspundere pentru nicio utilizare a informațiilor conținute în acest raport.

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	8
SUMAR EXECUTIV.....	9
INTRODUCERE.....	13
ROMII ÎNTRE PERSPECTIVA SOCIALĂ ȘI CEA ETNICĂ.....	15
Romii ca minoritate națională	16
Romii ca grup social vizat de politici publice	17
Romii în mass media	18
Relații interetnice.....	18
AȘEZĂRILE INFORMALE ROME	20
Recunoașterea problemei.....	20
Răspunsuri politice la problemă	22
SEGREGAREA ȘCOLARĂ	24
Analiza problemei	24
Răspunsuri politice la problemă	26
INEGALITĂȚI ȘI LIMITĂRI ALE ANTI-DISCRIMINĂRII.....	28
Reglementarea legală a tratamentului egal	28
Inegalități dincolo de discriminare legală.....	29
IMPACTUL EDUCAȚIEI MODESTE SAU ABSENTE ASUPRA ANGAJABILITĂȚII	32
Dezvoltarea pieței muncii.....	32
Situția forței de muncă rome	33
Perspectivele incluziunii romilor	39
RECOMANDĂRI.....	40
BIBLIOGRAFIE	43

LISTA ABREVIERILOR

ANL	Agenția Națională pentru Locuire
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ANR	Agenția Națională pentru Romi
CNCD	Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
CoE	Consiliul Europei
ECRI	European Commission Against Racism and Intolerance
EUFW	EU framework for national Roma integration strategies up to 2020 (Cadrul Comisiei Europene pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020)
FRA	Fundamental Rights Agency (Agenția pentru Drepturi Fundamentale)
FSE	Fondul Social European
GAL	Grup de Acțiune Locală
HG	Hotărâre de Guvern
ICCJ	Înalta Curte de Casație și Justiție
MDRAP	Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice
ONG	Organizație neguvernamentală
OUG	Ordonanță de Urgență a Guvernului
PNCR	Punct Național de Contact pentru Romi
POCU	Programul Operațional Capital Uman
POR	Program Operațional Regional
SNIR	Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2015-2020

SUMAR EXECUTIV

Prezentul raport se concentrează asupra mai multor probleme care pot fi considerate pete oarbe ale politicii de incluziune a romilor în România, chiar dacă acestea au fost abordate într-o anumită măsură în rapoartele anterioare. Aceste probleme generează efecte negative în societatea românească pe termen scurt, mediu și lung și trebuie abordate prin măsuri politice coerente.

Din acest punct de vedere, raportul atrage atenția asupra unor probleme precum: romii ca grup etnic care are nevoie de mai mult decât rezolvarea problemelor lor sociale, provocarea legalizării așezărilor informale, efectele discriminării indirecte și alte situații care pot genera inegalități, combaterea segregării școlare a romilor și asigurarea accesului la o educație de calitate și problemele de angajabilitate cu care se confruntă romii.

Romii între perspectiva socială și cea etnică

România recunoaște 18 minorități naționale, romii fiind a doua cea mai mare minoritate (aproximativ 620.000 de persoane) după cea maghiară (aproximativ 1.200.000 de persoane), conform Recensământului populației și gospodăriilor din 2011.¹

Politica publică din România a pus toți romii într-o categorie stereotipă numită „grup social vulnerabil”, chiar dacă diversitatea din interiorul grupului este foarte mare, cu o gamă variată de nevoi și caracteristici - există aproximativ 40 de subgrupuri diferite, majoritatea cărora au apărut pe baza ocupației pe care au avut-o în trecut.

În ultimii 20 de ani, politicile publice care vizează romii au abordat nevoile sociale ale comunității de romi, ignorând cultura și identitatea lor și nevoia de a crește respectul de sine al grupului și de a îmbunătăți percepția populației majoritare asupra lor.

În 2013, Agenția pentru Dezvoltare Comunitară „Împreună” a propus schimbarea perspectivei și discursului asupra romilor: „romii din România nu trebuie să mai fie percepuți ca povară a societății și ca țap ispășitor, ci ca o resursă de a cărei dezvoltări depinde însăși bunăstarea României și parcursul său economic, politic și social în Europa”.²

În 2019, societatea civilă romă din România reprezentată de un număr mare de ONG-uri rome și pro-rome a început să dezbate noua strategie de incluziune a romilor care va urma după cea actuală. Noua strategie ar trebui să schimbe abordarea de tipul grupului social vulnerabil într-o perspectivă mai realistă asupra romilor, luând în considerare nevoile lor bazate pe diversitatea lor, care nu se limitează la un anumit statut social sau etnic, ci la intersecțiile tuturor identităților lor.

În plus, măsurile care vizează grupurile vulnerabile identificate în politicile naționale ar trebui să fie integrate în toate categoriile (indiferent de etnie), inclusiv pentru romii vulnerabili. Romii nu trebuie identificați sau vizați doar prin măsuri de vulnerabilitate. În schimb, este nevoie de măsuri mai bune pentru promovarea și dezvoltarea identității culturale a romilor prin susținerea realizărilor Strategiei Naționale de Integrare a Romilor 2012-2020 (SNIR), inclusiv: crearea Centrului Național al Culturii Romilor, recunoașterea unor date oficiale importante (precum 8 aprilie - Ziua Internațională a Romilor; 16 iunie - Ziua Limbii Romani), formare profesională pentru profesorii de etnie romă, conceperea, elaborarea și introducerea manualelor de limba romani și de istorie a romilor atât în programele școlare speciale, cât și în cele de masă.³

¹ Conform Recensământului din 2011, accesat la: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/REZULTATE-DEFINITIVE-RPL_2011.pdf

² Gelu Duminică și Ana Ivasiuc. (2013). *Romii din România De la țap ispășitor la motor de dezvoltare*

³ <http://agentiainpreuna.ro/wip/wp-content/uploads/2018/12/Anexa-6-Cultura.pdf>

Așezări informale ale romilor

În legislație, principiul traiului decent apare în Constituția României, în Codul civil și în legile care reglementează organizarea administrației publice. În plus, Legea nr. 114/1996 cu privire la locuință, cu modificările ulterioare, prevede că accesul liber și nelimitat la locuințe este dreptul fiecărui cetățean, iar construcția de locuințe este considerată un obiectiv major pe termen lung de interes național al administrației publice centrale și locale.

Legea locuinței definește doar ceea ce este locuință convenabilă, dar nu menționează așezările informale. Locuința informală nu este indicată nici în legislația din domeniul urbanismului, construcțiilor și sănătății publice, nici în legislația din domeniul proprietății cadastrale și al domiciliului.

Conform raportului de cercetare „Locuire informală în România”,⁴ în România nu există date, doar estimări, care să cuantifice numărul real de gospodării și familii afectate de acest fenomen. În raportul Băncii Mondiale „Locuirea în România: către o strategie națională în domeniul locuirii”⁵ solicitat de Guvernul României pentru a fundamenta Strategia Națională a Locuirii, se afirmă: „există aproximativ 1.198 de așezări informale în România, dintre care 953 (79,54%) sunt localizate în mediul rural și 245 (20,46%) în mediul urban” (2015: 119). Conform acestor date, în cele 1.198 așezări informale identificate sunt concentrate 49.338 de case și 63.492 de familii. În medie, pe teritoriul fiecărei unități administrative, există două așezări informale cu aproximativ 40 de case și 50 de familii. Se poate concluziona că în România nu există date clare și oficiale despre dimensiunea problemei și autoritățile statului au făcut prea puțin pentru a colecta date și, în acest fel, pentru a recunoaște oficial fenomenul.

În octombrie 2018, Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Grupul de Inițiativă Valea Corbului, DEP Bumbesti Jiu și GAL Reșița au înaintat Parlamentului României o inițiativă legislativă privind așezările informale.⁶ Ca urmare, a fost adoptată legea așezărilor informale⁷ care integrează multe elemente coerente privind definiția așezărilor informale, procedurile pentru identificarea în teren și responsabilitățile la nivel central, județean și local. Problematika așezărilor informale va fi parte dintre prioritățile de finanțare în următorul ciclu de programare în domeniul politicile de coeziune ale UE și în privința alocării de fonduri UE.⁸

Segregare școlară

Segregarea școlară pe bază etnică are efecte negative asupra tuturor nivelurilor sistemului de învățământ, atât pentru copiii romi, cât și pentru non-romi, pentru cadrele didactice, părinții elevilor, comunitățile din care provin și asupra sistemului de învățământ general.

⁴ Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Asociația DEP Bumbesti-Jiu și Grupul de Inițiativă Valea Corbului, GAL Reșița. (2018). *Locuire informală în România. Raport de cercetare*. Vezi: https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/11/Raport-cercetare-Locuire-informala_RO.pdf

⁵ Banca Mondială (2015). *Locuirea în România: către o strategie națională în domeniul locuirii*. Disponibil în limba română la: <http://documents.worldbank.org/curated/en/722941468586112365/Cazare-%C3%AFn-Rom%C3%A2nia-spre-o-strategie-na%C5%A3ional%C4%83-de-locuin%C5%A3e-Armonizarea-investi-%C8%9Bilor-publice-Componenta-4>

⁶ Studiul „Analiza așezărilor informale din România – Evaluarea situației actuale pentru formularea unor reglementări și instrumente de intervenție” a fost realizat de I.N.C.D. URABN-INCERC (2014) la inițiativa Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice. Raportul este disponibil la: http://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2018/03/Raport-de-Cercetare_Locuire-Informala.pdf

⁷ Legea nr. 151/2019 pentru completarea Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul

⁸ Interviu cu Bogdan Suditu, lector universitar, Universitatea din București, expert în proiectul „No man's land-Locuire informală în comunitățile rome - recunoaștere, responsabilitate și soluții împărtășite”, implementat de Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Grupul de inițiativă Valea Corbului, DEP Bumbesti Jiu și GAL Reșița. București, 25 noiembrie 2019.

Deși nu există informații exacte despre proporția elevilor romi segregati, FRA estima în 2014 că 26% dintre elevii romi sunt segregati;⁹ în 2016, estimarea CE a fost de 27%.¹⁰ Cel mai recent raport privind punerea în aplicare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale (2018) evidențiază faptul că procesul de desegregare a fost gestionat „foarte superficial”.

În 2016,¹¹ România a adoptat un ordin de interzicere a segregării școlare,¹² care trebuia să creeze un mecanism și instrumente eficiente de desegregare care să asigure monitorizarea și raportarea serioasă de către instituțiile locale și județene responsabile de educație. Din păcate, din 2016 până în 2018 ordinul nu a fost aplicabil. Comisia de desegregare cu diverse responsabilități pentru punerea în practică a ordinului (elaborarea normelor metodologice, monitorizarea implementării, producerea rapoartelor etc.) a fost înființată abia în 2019. Statutul său a fost publicat la începutul anului 2019; este alcătuit din 17 membri: specialiști și experți din Ministerul Educației, mediul academic, ONG-uri și alte instituții relevante, reprezentanți ai părinților și ai elevilor.¹³

Începând cu septembrie 2019, Ministerul Educației a dezvoltat o metodologie pilot de monitorizare a segregării școlare pe diferite criterii,¹⁴ inclusiv segregarea etnică și a aprobat-o la sfârșitul anului 2019. Astfel, există speranța că procesul de desegregare va demara, dar trebuie să fie monitorizat atent și observat dacă a contribuit cu adevărat la diminuarea tuturor tipurilor de segregare.

Inegalități și limitări ale anti-discriminării

În ciuda adoptării legilor de combatere a discriminării în conformitate cu cerințele UE,¹⁵ elementele de nuanță ale discriminării rămân neabordate în practică, printre care se numără segregarea școlară sau cea a discriminării indirecte.¹⁶ Este important să subliniem că discriminarea indirectă nu este de evidență imediată, deoarece nu este explicită. Aparent, practicile, regulile, politicile organizaționale par neutre și adecvate, dar rezultatul lor se materializează într-un tratament diferit al anumitor grupuri care le poate afecta drepturile.

⁹ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-roma-survey-dif-education_ro.pdf

¹⁰ European Commission (2016). *Education and Training Monitor 2016, Romania*, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-ro_en.pdf

¹¹ <https://www.edu.ro/ordin-cadru-nr-613421122016-privind-interzicerea-segreg%C4%83rii-%C8%99colare-%C3%AFn-unit%C4%83%C8%9Bile-de-%C3%AFnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt>

¹² <https://www.edu.ro/ordin-cadru-nr-613421122016-privind-interzicerea-segreg%C4%83rii-%C8%99colare-%C3%AFn-unit%C4%83%C8%9Bile-de-%C3%AFnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt>

¹³ <https://lege5.ro/Gratuit/gmzdcnjwgizq/regulamentul-de-organizare-si-functionare-a-comisiei-nationale-pentru-desegregare-si-incluziune-educationala-din-08022019>

¹⁴ https://pjp-eu.coe.int/en/web/inclusive-education-for-roma-children/newsroom/-/asset_publisher/bknfFYehX9o5/content/romania-new-ministerial-order-on-school-segregation-monitoring-takes-onboard-index-for-inclusion-indicators?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fpjp-eu.coe.int%2Fen%2Fweb%2Finclusive-education-for-roma-children%2Fnewsroom%3Fp_id%3D101_INSTANCE_bknfFYehX9o5%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-4%26p_p_col_count%3D1&fbclid=IwAR0WSu7K7IXGaGhO6j9XFqnUI5_c4hueSp6GETwM6ZZ467mSUsMeYilVoyg

¹⁵ Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 (cu modificări ulterioare) privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Pentru mai multe informații despre legislația din domeniul combaterii discriminării, a se vedea: <https://cncd.ro/2016-10-24-ordonanta-nr-137-din-31-august-2000>

¹⁶ Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 nu utilizează termenul discriminare indirectă, dar permite identificarea discriminării indirecte în conformitate cu articolul 2, alineatul 3, astfel: „Conform prezentei ordonanțe, dispozițiile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute în alin. (1), față de alte persoane, sunt discriminatorii, cu excepția cazului în care aceste dispoziții, criterii sau practici sunt justificate în mod obiectiv de un scop legitim și metodele de realizare a acestui scop sunt adecvate și necesare”.

În România, în ultimii ani au apărut mai multe situații care legal nu pot fi demonstrate ca discriminare indirectă (de asemenea, nici discriminare directă), dar s-au dovedit că produc inegalități pentru populația de romi, afectând capacitatea acestora de a ajunge la o educație de calitate sau de a avansa într-un domeniu profesional.

Impactul educației modeste sau absente asupra angajabilității

Piața forței de muncă din România este activă și în creștere astfel că, de câțiva ani, tendința este ca numărul de locuri de muncă create să depășească numărul concedierilor (pierderi de locuri de muncă, locuri de muncă închise de companii, de exemplu din cauza situației economice dificile, scăderea producției etc.). Noi locuri de muncă au apărut în multe sectoare, mai ales în domeniul tehnologiei informației și comunicării, care este în continuă creștere.¹⁷ În general, noile generații vor trebui să cunoască bine tehnologia, matematica și științele de care vor avea nevoie cel mai mult pe parcursul carierei lor profesionale.

Dacă se analizează datele despre romi din 2012 până în 2018, se poate concluziona că există o îmbunătățire în ceea ce privește educația, dar dacă privim decalajul dintre romi și populația generală, concluzia este cu totul alta. De-a lungul celor șase ani, nivelul de educație al populației generale a crescut mai mult, în efortul de a se adapta la viitoarea piață a muncii, în ciuda performanțelor slabe ale sistemului de învățământ din România. Dar în privința romilor, în ciuda numeroaselor politici publice și a posibilităților de finanțare (analizate în primul [Raport RCM din România](#)),¹⁸ rezultatele nu sunt bune. Aceste rezultate sunt reflectate pe piața muncii, unde romii au performanțe ușor mai bune, dar evoluția în rândul populației majoritare este mult mai spectaculoasă.

România a făcut puțin pentru a reduce decalajul educațional dintre romi și populația generală. Performanțele slabe ale sistemului de învățământ sunt compensate de familii prin eforturile financiare pe care le depun pentru a asigura un viitor copiilor lor. Dar, în cazul romilor, șansele sunt reduse considerabil din cauza stării de vulnerabilitate în care se regăsește marea majoritate. Efectele nu vor întârzia să apară și decalajul față de majoritate va crește. Din păcate, nu există nicio viziune care să permită conceperea și implementarea unor politici publice eficiente care să realizeze cu adevărat incluziunea socială, cu un accent special pe integrarea pe piața forței de muncă. Romii sunt de departe cei mai prinși în cercul sărăciei, în ciuda faptului că sunt o populație mai tânără într-o țară care îmbătrânește constant.

¹⁷ OECD (2019). *Envision the future of education and jobs. Trends, data and drawings.*

¹⁸ Roma Civil Monitor (2018). *Civil society monitoring report in implementation of the National Roma Integration Strategy in Romania: Assessing the progress in four key policy areas of the strategy.*

INTRODUCERE

„Strategia Guvernului României pentru Incluziunea Cetățenilor Români aparținând minorității rome pentru perioada 2015-2020” (SNIR) a rămas principalul document de politică programatică, care vizează incluziunea socială a romilor în România. Din păcate, până în prezent, nu a reușit să genereze o schimbare pozitivă semnificativă în viața comunităților de romi.

După cum s-a prezentat în [precedentul raport de monitorizare RCM din România](#),¹⁹ ultima versiune a SNIR a fost adoptată în contextul și la solicitarea cadrului UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020 (EUFW) și încă mai necesită îmbunătățiri în ceea ce privește standardele minime de elaborare a politicilor publice - de la consultarea corespunzătoare cu părțile interesate, identificarea problemelor și soluțiilor, mecanismul de implementare, alocarea responsabilităților, alocarea clară a finanțării și mecanisme de finanțare de către ministerele și agențiile guvernamentale.²⁰ Mai precis, în ceea ce privește mecanismele de finanțare pentru SNIR, guvernul promovează și urmărește identificarea resurselor deja alocate de autoritățile publice în afara mecanismului strategiei, în loc să se angajeze să aloce noi fonduri de la bugetul național.²¹ La momentul pregătirii prezentului raport, Agenția Națională pentru Romi (ANR)²² se afla în proces de pregătire a unei noi viziuni strategice pentru politicile publice pentru romi, într-un efort comun cu Ministerul Fondurilor Europene, Punctul Național de Contact pentru Romi (PNCR), ministerele de resort și, de asemenea, cu alte părți interesate relevante la nivel județean sau local. ANR a organizat o serie de întâlniri regionale cu părțile interesate la nivel de județ pentru a colecta informații care vor susține noua abordare politică.

PNCR a lansat în decembrie 2019 o așa-numită „Platformă Națională de Bune Practici pentru Romi”,²³ care va sprijini coordonarea activităților părților interesate relevante și va spori comunicarea între membrii comunităților de romi, ONG-uri rome, autorități naționale, regionale și locale.

În urma discuțiilor din cadrul coaliției ONG-urilor din România, au existat mai multe subiecte care s-au dovedit atât relevante pentru situația actuală, cât și insuficient abordate de actuala SNIR. Subiectele selectate care fac parte din prezentul raport sunt direct legate de problema discriminării și antigypsy-ismului și nu au fost abordate de rapoartele anterioare de monitorizare a situației romilor sau de alte rapoarte și analize. Aceste subiecte au avut un impact semnificativ asupra stării romilor din România în moduri mai subtile decât se poate imagina la prima vedere și, prin urmare, vor trebui să fie abordate în consecință.

În privința analizei documentelor, am luat în considerare documentele legale și guvernamentale (decizii, ordine ministeriale, legi, documente ale UE, strategii etc.), precum și documente publicate de organizații neguvernamentale (sondaje, programe,

¹⁹ Primul ciclu anual al proiectului-pilot „Monitorizarea Societății Civile Rome” a fost axat pe premisele orizontale ale incluziunii romilor - guvernanta, lupta împotriva gypsy-ismului și discriminării. Al doilea ciclu a vizat cele patru domenii cheie de politici publice - educație, ocuparea forței de muncă, sănătate și locuire. Toate rapoartele sunt disponibile la: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

²⁰ Pentru mai multe informații despre primele două cicluri de rapoarte, vizitați pagina web a programului la: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor>

²¹ Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi. (2016). *Strategii da, fonduri nu. Politici publice pentru romii din România. Mecanisme de finanțare*, p. 131. Disponibil la:

https://www.researchgate.net/publication/309585650_Strategies_YES_Funding_NO_Financing_mechanisms_for_Roma_public_policies_in_Romania

²² Interviu telefonic cu Daniel Rădulescu, Președintele Agenției Naționale pentru Romi, 28 noiembrie 2019

²³ A se vedea: <http://mfe.gov.ro/mfe-a-lansat-proiectul-platforma-nationala-de-bune-practici-pentru-romi/>

proiecte, rapoarte etc.). Abordarea bazată pe dovezi a fost menținută, folosind cele mai relevante studii disponibile pe teme selectate - inclusiv date din recensământ, sondaje, studii de caz, interviuri etc. Datorită specificului temelor, acolo unde nu erau disponibile date mai recente, s-a recurs la date alternative, au fost realizate interviuri (personal, telefonic sau în scris) cu profesioniști relevanți (persoane publice, specialiști, cercetători, practicieni etc.) din partea *stakeholderilor* publici și privați, cu scopul de a adăuga informații calitative referitoare la probleme specifice și de a umple golurile în privința datelor mai recente.

ROMII ÎNTRE PERSPECTIVA SOCIALĂ ȘI CEA ETNICĂ

La o simplă căutare de imagini folosind cuvintele cheie „romi” și „România”, Google ne oferă o reprezentare a imaginii stereotipice a romilor din România: imagini cu femei cu pielea întunecată care poartă haine tradiționale, înconjurate de mulți copii îmbrăcați sărăcăcios; imaginea le arată cel mai adesea stând în fața unei case dărăpănate.²⁴ Mai mult, Google oferă câteva cuvinte cheie asociate acestor imagini, primele două dintre ele fiind „tradițional” și „sărac”. În contrast cu imaginile sunt celelalte cuvinte cheie „conac” și „bogat”. Această dihotomie extremă asupra percepției romilor, așa cum apare online, fie cu aspect foarte sărăcăcios, fie foarte bogat, evidențiază modul în care romii sunt percepuți în viața reală.

Discursul politic predominant despre romi în România se bazează pe stereotipul general potrivit căruia romii sunt o categorie socială aflată într-o situație vulnerabilă, care datează de pe vremea când romii au venit pentru prima dată în principatele românești în urmă cu zece secole. Romii din România nu sunt un grup etnic omogen. Există aproximativ 40 de subgrupuri diferite, majoritatea formându-se pe baza ocupației pe care au avut-o în trecut. Politica publică din România a pus toți romii într-o categorie numită „grup social vulnerabil”, chiar dacă diversitatea din interiorul grupului este foarte mare, cu o gamă largă de nevoi și caracteristici. Acest aspect conturează nivelul de înțelegere pe care îl au instituțiile statului din România despre romi și interesul acestor instituții de a răspunde nevoilor și preocupărilor reale ale diferitelor grupuri și persoane rome. Mai mult, eticheta de „grup social vulnerabil” nu a rezultat din înțelegerea faptului că romii sunt mai predispuși să devină și să rămână săraci din cauza discriminărilor structurale sau de alt tip. Eticheta vulnerabilității indică ipoteza că romii sunt echivalentul săracilor, stabilind o relație de putere foarte clară între populația majoritară și romi: primul grup este „superior”, care trebuie să ajute grupul „inferior” (romi) să fie incluși și să-și rezolve problemele. O astfel de relație dezechilibrată influențează persistența prejudecăților și a stigmatizării fără a recunoaște valoarea intrinsecă a romilor ca grup etnic separat. Această perspectivă unică și devalorizată a avut un impact negativ asupra respectului de sine al romilor și asupra comportamentului acestora.²⁵

În ultimii 20 de ani, politicile publice vizând romii au folosit această abordare - romii priviți ca un grup social vulnerabil - fără a promova caracteristicile romilor, recunoscuți ca grup etnic național. Această abordare nu a contribuit la o percepție îmbunătățită a romilor; dimpotrivă, a dus la o polarizare mai mare între grupurile etnice, așa cum se relevă în cel mai recent studiu asupra populației de romi (2018) coordonat de Agenția pentru Dezvoltare Comunitară „Împreună”: în 2018, comparativ cu 2012, a avut loc o creștere a numărului de neînțelegeri interetnice și conflicte dintre romi și non-romi. Mai mult, acest discurs a consolidat stereotipurile atribuite de populația majoritară romilor.

În 2013, Agenția „Împreună” a propus schimbarea perspectivei și discursului cu privire la romi: „Romii din România nu trebuie să mai fie percepuți ca povară a societății și ca țap ispășitor, ci ca o resursă de a cărei dezvoltări depinde însăși bunăstarea României și parcursul său economic, politic și social în Europa”.²⁶

Din păcate, instituțiile statului român încă nu au reușit să pună în discuție și să găsească soluții pentru felul în care minoritatea etnică romă poate contribui la dezvoltarea socială

²⁴

https://www.google.com/search?q=roma+romania&sxsr=ACYBGNQJdiS6YV7eZFBb_osS0i4nhgS6cA:1574801615113&source=Inms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwis7fCW4YjmAhXMtYsKHbj6BFEQQ_AUoAXoFCBAQAw

²⁵ Grigore, D., Neacșu M., Furtună A.D., *Roma ... in Search of Self-Esteem*, Bucharest, UNICEF, 2007. Disponibil la: <http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/raport-amare.pdf>

²⁶ Gelu Duminiță și Ana Ivăsiuc. (2013). *Romii din România. De la țap ispășitor la motor al dezvoltării*

și economică a României, referitor la punctele forte ale comunității de romi și cum putem folosi aceste puncte forte, construind pe recomandările organizațiilor societății civile rome.

Romii ca minoritate națională

România recunoaște 18 minorități naționale, romii fiind a doilea cel mai mare grup etnic recunoscut oficial (aproximativ 620.000 de persoane), după minoritatea maghiară (aproximativ 1.200.000 de persoane),²⁷ conform recensământului din 2011, care indică faptul că 30% dintre persoanele care se auto-identifică drept romi au limba romani ca limbă maternă.²⁸

În Constituția din 1991, statul recunoaște că „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială”²⁹ Pentru minoritățile naționale, Constituția recunoaște și garantează dreptul la „păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.³⁰ Constituția României prevede un sistem de reprezentare a minorităților naționale în Parlament, prin care fiecare minoritate națională are un loc garantat, chiar dacă nu trece pragul stabilit de cinci procente.³¹ Constituția recunoaște, de asemenea, dreptul de a folosi limba romă în fața Curții sau în administrație (art. 128.2).

Chiar dacă România a ratificat Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale din 1995, nu există un cadru legal clar și coerent în ceea ce privește protecția drepturilor minorităților.³² În 2006, s-a propus o lege privind statutul minorităților naționale, dar aceasta nu a fost adoptată niciodată. Potrivit Comitetului consultativ al Consiliului Europei privind cadrul pentru protecția minorităților naționale (FCNM), „legislația existentă care reglementează diferite aspecte ale protecției minorităților naționale este dezlegată, fragmentată, plină de zone cenușii și deschisă unei interpretări contradictorii”.³³ Din păcate, recunoașterea lor ca minoritate națională nu a asigurat o reprezentare reală a intereselor romilor, ci a dus mai degrabă la o reprezentare nedreaptă și tokenistă. Din 1992, minoritatea romă a avut un reprezentant în Parlament: Gheorghe Răducanu în 1992-1996; Mădălin Voicu în 1996-2000; Nicolae Păun în anii 2000-2016;³⁴ Daniel Vasile din 2016 până în prezent. Toți aceștia provin de la Partidul Rom care și-a schimbat numele în Partidul Social Democrat Rom (înainte de alegerile din 2004), înainte de a se numi Partida Romilor Pro-Europa (din 2006). Numărul de voturi obținute de partidul rom a scăzut sistematic de la peste 72.000 de voturi în 2000 la doar 13.000 în 2016, deoarece romii nu au văzut beneficiile de a avea un singur reprezentant în Parlament pentru a le proteja interesele și drepturile.

²⁷ Conform Recensământului din 2011, accesat la: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/REZULTATE-DEFINITIVE-RPL_2011.pdf

²⁸ *Idem*

²⁹ Constituția României, Articolul 4, accesat la: http://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_1&par1=1&idl=2

³⁰ Constituția României, Articolul 6, accesat la: http://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_1&par1=1&idl=2

³¹ Constituția României, Art. 62: „Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație”.

³² Council of Europe, Advisory Committee on the Framework for the Protection of National Minorities, Fourth Opinion on Romania - adopted on 22 June 2017, Publicat în 16 februarie 2018, accesat la: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>

³³ *Ibidem*

³⁴ McGarry, Aidan. (2008) Political Participation and Interest Articulation of Roma in Romania

Minoritățile din România au dreptul să studieze în limba lor potrivit Legii educației: „persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba lor maternă, la toate nivelurile de învățământ”.³⁵ Chiar dacă există un cadru legal pentru studiu despreminorităților naționale (sub forma unor cursuri opționale) în scopul creșterii gradului de conștientizare a diversității, majoritatea elevilor din România nu beneficiază de astfel de servicii educaționale.³⁶

Raportul mai sus amintit referitor la punerea în aplicare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale (2018) a subliniat că autoritățile române au făcut unele eforturi pentru promovarea culturii și educației minorităților naționale, în special în ceea ce privește reprezentarea lor în Parlament. Raportul exprimă, de asemenea, îngrijorări cu privire la prejudecățile împotriva romilor, criticând persistența incidentelor rasiste (de exemplu, în timpul evenimentelor sportive) și actualul SNIR 2012-2020 pentru lipsa finanțării, mecanismelor de implementare și proceselor de monitorizare și evaluare.

Romii ca grup social vizat de politici publice

În ultimii 20 de ani, politicile publice care vizează romii au abordat nevoile sociale ale comunității de romi, ignorând cultura și identitatea lor și nevoia de a crește respectul de sine al grupului și de a îmbunătăți percepția acestora de către populația majoritară.

Prima strategie (2001-2010) a abordat romii din perspectiva sărăciei, fără a face referire la problematica discriminării, chiar dacă liderii romi din acea perioadă au insistat să se concentreze pe măsurile anti-discriminare ca punct central al strategiei.³⁷

Actualul SNIR 2012-2020 se concentrează pe dimensiunea socială a grupului de romi și stabilește principalele domenii de intervenție: sănătate, educație, locuințe și ocuparea forței de muncă. SNIR propune măsuri pentru reducerea decalajelor dintre populația majoritară și minoritatea romă în toate cele patru domenii care vizează îmbunătățirea incluziunii și echității prin acțiuni afirmative. Pe lângă cele patru domenii principale, Guvernul român a inclus cultura și infrastructura ca sectoare de intervenție complementară.

Obiectivul intervenției culturale în cadrul SNIR este de a păstra și dezvolta identitatea culturală a minorității rome în termeni de limbă, tradiții, istorie și moștenire. Încorporează acțiuni culturale, precum înființarea Muzeului Culturii Romilor, înființarea unui grup muzical și sprijinirea dezvoltării teatrului și cinematografului rome, afișarea plăcilor memoriale și ridicarea de monumente pentru a comemora romii. O parte dintre ele a fost realizată datorită acțiunilor Centrului Național al Culturii Romilor. Celelalte încă așteaptă ca cineva să-și asume responsabilitatea și să găsească resurse pentru a le pune în practică.

Cea mai mare parte a politicilor publice cu privire la romii din România se bazează pe vulnerabilitatea romilor, în special ca grup social. De exemplu, Strategia Națională de Incluziune Socială și Reducerea Sărăciei menționează șapte categorii de grupuri vulnerabile din punct de vedere social în România. A patra categorie sunt romii (după săraci, copiii și tinerii fără îngrijire părintească, persoane în vârstă singure sau dependente).³⁸

³⁵

https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2017/legislatie%20MEN/Legea%20nr.%201_2_011_actualizata2018.pdf

³⁶ Council of Europe, *Fourth Opinion on Romania*, 16 februarie 2018.

³⁷ Moisă, Florin. (2011). *Provocarea includerii sociale a romilor. Sărăcie sau abordare bazată pe discriminare?* în *Spectrum*. Cercetări sociale despre romi. Disponibil la: http://ispmn.gov.ro/uploads/ISPMN_2011_Spectrum.pdf

³⁸ Guvernul României, *Strategia Națională de Incluziune Socială și Reducere a Sărăciei (2015-2020)*.

În 2019, societatea civilă romă reprezentată de un număr mare de ONG-uri rome și pro-rome din România a început să dezbată noua strategie de incluziune a romilor care va urma actualul SNIR. Noua strategie ar trebui să schimbe abordarea grupului social vulnerabil spre o perspectivă mai realistă a romilor, luând în considerare nevoile lor bazate pe diversitatea lor, care nu se limitează la un anumit statut social sau etnic, ci la intersecțiile tuturor identităților lor.

Mai mult, o parte din măsurile care vizează grupurile vulnerabile identificate în politicile naționale ar trebui să fie puse în aplicare pentru toate categoriile (indiferent de etnie), inclusiv pentru romii vulnerabili. Romii nu trebuie identificați sau vizați doar prin măsuri de vulnerabilitate. În schimb, este nevoie de măsuri mai bune pentru promovarea și dezvoltarea identității culturale a romilor prin continuarea realizărilor actualului SNIR, inclusiv prin: înființarea Centrului Național al Culturii Romilor, recunoașterea unor date oficiale importante (8 aprilie – Ziua internațională a Romilor; 16 iunie - Ziua Limbii Romani), pregătirea profesorilor de etnie romă, realizarea și introducerea manualelor de limba romani și de istorie a romilor atât în curricula școlară specială, cât și în cea generală.³⁹

Romii în mass media

Discursul corect din punct de vedere politic a fost construit atent de mass-media românească în ultimii ani. Utilizarea cuvântului peiorativ „țigan” pentru minoritatea romă nu mai este o normă în mass-media sau presa online generală; a devenit excepția. Pe lângă renunțarea la terminologie, foarte puține lucruri s-au schimbat însă în discursul despre romi în România.

Articolul „Perspectivă asupra sărăciei în România. Impactul discursului mass-media privind persoanele care beneficiază de asistență socială asupra procesului legislativ” analizează discursul TV cu privire la beneficiile de asistență socială, care promovează stereotipuri negative despre beneficiari, pe care îi înfățișează ca fiind „leneși” și „care nu doresc să iasă din sărăcie”.⁴⁰ Indivizii sunt victimizați și responsabilizați pentru ieșirea din sărăcie, însă nu se discută despre rolul sau responsabilitatea colectivă a statului.

De asemenea, mass-media creează o legătură conștientă între cei care beneficiază de asistență socială și romi, folosind un limbaj care este atribuit stereotipic romilor: „oameni cu pielea întunecată, femei cu mulți copii, oameni care poartă haine similare costumelor tradiționale ale romilor”. Astfel, fără a menționa explicit etnia persoanelor care refuză locurile de muncă și preferă să rămână pentru totdeauna „asistate social”, se sugerează implicit că este vorba despre romi. Un astfel de discurs creează un mit despre romii „ajutați social” care profită de contribuabilul român.

Relații interetnice

În 2019, s-a înregistrat o creștere a distanței dintre romi și populația generală. În 2019,⁴¹ 28% din populația generală au declarat că există unele neînțelegeri între romi și non-romi, în timp ce în 2012, doar 20% din aceeași populație a fost de aceeași părere. Mai mult, în comparație cu 2012, când doar 9% din populația majoritară au menționat că au existat conflicte între romi și ne-romi în localitatea lor, în 2018, acest procent a crescut la 14%. Același studiu a arătat că romii erau încă asociați cu atribute negative și discriminatorii, precum „murdar”, „hoți”, „fără educație”, „leneș”. Atunci când romilor li s-a cerut să asocieze cuvinte cu etnia română, cei mai mulți dintre ei au spus că românii sunt „buni” și

³⁹ <http://agentiaimpreuna.ro/wip/wp-content/uploads/2018/12/Anexa-6-Cultura.pdf>

⁴⁰ Institutul pentru solidaritate Socială, *Perspectivă asupra sărăciei în România. Impactul discursului mass media privind persoanele asistate sociala supra procesului legislativ*, 2018.

⁴¹ Agenția Împreună. 2019. *Studiu Comparativ al Nevoilor Comunităților de Romi în Contextul Stabilirii Priorităților Strategice de Intervenție pentru Incluziunea Socială a Acestora – Raport de cercetare.*

că sunt „de omenie”. Mai sunt multe de făcut pentru a îmbunătăți conviețuirea diferitelor grupuri din România, în special între romi și români.

România a avut o istorie de conflicte interetnice între romi și alte grupuri (români sau maghiari). La începutul anilor 1990, au avut loc peste 15 conflicte interetnice, unele dintre ele foarte violente. Conflictul cel mai vizibil, probabil, a fost cel din Hădăreni, județul Mureș, în 1993. După un conflict între trei romi și doi ne-romi, unul dintre ultimii a fost omorât, după care cei trei romi s-au refugiat într-o casă, închizându-se acolo, iar casa a fost incendiată de către ceilalți localnici ne-romi. Doi romi au fost uciși când au încercat să iasă din casă, iar al treilea a murit în interiorul casei. După incident, ne-romii au incendiat alte 12 case și au distrus patru case.⁴² Statul român nu a reacționat la acel moment; mai târziu, între 2006 și 2008, la Hădăreni a fost implementat un program de dezvoltare comunitară care viza prevenirea unor astfel de conflicte. Din păcate, programul avea deficiențe majore în ceea ce privește comunicarea, lipsa viziunii strategice și asumarea instituțională.

Chiar dacă astfel de conflicte au devenit mai puțin violente, ele încă există. Statul nu a reușit să pună în aplicare o educație interculturală autentică sau metode de promovare a diversității între diferite grupuri. Astfel, frica de străini și necunoscuți există încă, în timp ce percepția populației majoritare despre romi este încă în principal negativă, conform datelor culese în 2018:⁴³

<i>Primele trei cuvinte care vă vin în minte când vă gândiți la romi⁴⁴</i>	<i>Procentaj %</i>
Hoți	27
Murdari	17
Leneși	11
Needucați	11

Luând în considerare situația actuală a romilor în România - atitudini și discursuri anti-rome persistente, distanța socială mare dintre romi și non-romi, stigmatizarea grupului de romi ca țap ispășitor pentru problemele naționale - credem că este necesar să continuăm promovarea romilor ca grup etnic, concentrându-ne pe cultura și identitatea lor, și mai puțin pe perspectiva socială (sărăcie).

⁴² Ana Ivasiuc, Cătălina Olteanu, Ana Chirițoiu, Tudorel Andrei, Marius Profiroiu, Georgiana Giba. (2012). *Raport de evaluare a programului „Hădăreni”*.

⁴³ Agenția „Împreună”. 2019. *Studiu Comparativ al Nevoilor Comunităților de Romi în Contextul Stabilirii Priorităților Strategice de Intervenție pentru Incluziunea Socială a Acestora – Raport de cercetare*.

⁴⁴ *Idem*.

AȘEZĂRILE INFORMALE ROME

În România, există numeroase așezări informale care au apărut și s-au dezvoltat în zone în care este imposibil să le legalizezi, deoarece sunt situate în zone inundabile, în apropierea gropilor de gunoi, în apropierea clădirilor industriale, sub fire de înaltă tensiune, în zonele afectate de alunecări de teren etc. În prezent, dispozițiile noii legi reglementează procedurile de relocare prin alocarea de locuințe sociale sau alocarea (concesionarea) unei bucăți de teren unde familia își poate construi o casă, cu sprijin. Accentul nu mai este pe evacuare și demolări ca mai înainte, ci pe asigurarea unor locuințe durabile și alternative de integrare pentru persoanele defavorizate. Acest capitol tratează elaborarea acestor acte normative recente, care a rezultat din eforturile cooperării cu societatea civilă.

Recunoașterea problemei

În 2017, Fundația PACT împreună cu Asociația „Make Better”, Grupul de inițiativă Valea Corbului, DEP Bumbesti Jiu și GAL Reșița au primit finanțare pentru a implementa un proiect dedicat punerii pe agenda publică a subiectului așezărilor informale. Proiectul s-a numit „No Man’s Land - Locuințe informale în comunitățile de romi. Recunoaștere, responsabilitate și soluții împărtășite”. Implementatorii și-au stabilit obiectivul de a introduce conceptul de locuințe informale în legislația relevantă și de a identifica soluțiile posibile la nivel local. Pentru a dezvolta un cadru coerent și coordonat de abordare a problemei locuințelor informale din România, punctul de plecare a fost analiza documentelor legale, care la acea vreme nu aveau termenii armonizați.

Prezentarea proiectului afirmă că „peste 60.000 de familii de romi din România trăiesc în prezent în așezări informale, ceea ce le pune în pericol constant”. Prin urmare, proiectul a decis să ia măsuri pentru siguranța și sănătatea oamenilor din așezările informale. Obiectivul principal al proiectului a fost de a depăși barierele care în prezent împiedică utilizarea fondurilor UE și intervenția Guvernului pentru rezolvarea problemelor legate de comunitățile integrate care locuiesc în zone de locuințe informale din România. Subiectul așezărilor informale fusese discutat și analizat anterior în principal de societatea civilă, iar locuirea informală nu era recunoscută în legislația națională, termenul neavând o definiție legală și nici recunoaștere formală.

Conform raportului „Locuire informală în România. Raport de cercetare”⁴⁵, nu există date în România care să cuantifice numărul real de gospodării și familii afectate de acest fenomen; există doar estimări. Raportul menționa un singur studiu inițiat în 2013 care a încercat să strângă date despre așezările informale folosind un chestionar trimis spre completare către toate unitățile administrativ-teritoriale din țară, prin intermediul Consiliilor Județene. Din cele 3.181 de unități administrative existente la nivel național doar jumătate (49,5%) dintre acestea au răspuns la solicitarea de completare a chestionarului. 35% dintre respondenți au declarat existența unor zone de locuințe informale pe teritoriul lor administrativ, reprezentând aproximativ 1.200 de locații în 584 de unități administrativ-teritoriale, din toată țara. Datele au fost utilizate de Banca Mondială în raportul „Locuirea în România: Către o strategie națională în domeniul locuirii”⁴⁶ realizat la solicitarea Guvernului României pentru fundamentarea Strategiei Naționale a Locuirii. Se afirma că „există aproximativ 1.198 de așezări informale în România, dintre care 953 (79,54%) sunt situate în zonele rurale, iar 245 (20,46%) în

⁴⁵ Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Asociația DEP Bumbesti-Jiu și Grupul de Inițiativă Valea Corbului, GAL Reșița. (2018). *Locuire informală în România. Raport de cercetare*. Vezi: https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/11/Raport-cercetare-Locuire-informala_RO.pdf

⁴⁶ Banca Mondială (2015). *Locuirea în România: către o strategie națională în domeniul locuirii*. Disponibil în limba română la: <http://documents.worldbank.org/curated/en/722941468586112365/Cazare-%C3%AEn-Rom%C3%A2nia-spre-o-strategie-na%C5%A3ional%C4%83-de-locuin%C5%A3e-Armonizarea-investi-%C8%9Bilor-publice-Componenta-4>

zonele urbane”.⁴⁷ Conform acestor date, în cele 1.198 așezări informale identificate sunt concentrate 49.338 de case și 63.492 de familii. În medie, pe teritoriul fiecărei unități administrative, există două așezări informale cu aproximativ 40 de case și 50 de familii. Se poate concluziona că în România nu există date clare și oficiale despre dimensiunea problemei și autoritățile statului au făcut prea puțin pentru a colecta date și, în acest fel, pentru a recunoaște oficial fenomenul.

Raportul realizat în cadrul proiectului mai sus menționat „Locuirea informală în România - Analiza cadrului legal relevant pentru domeniul locuirii informale în România”⁴⁸ afirmă necesitatea unui cadru legal pentru soluționarea problemelor așezărilor informale și necesitatea alocării de fonduri pentru această problemă. Raportul atrage atenția asupra faptului că, deși nu a existat un cadru legislativ clar, România a adoptat de-a lungul timpului mai multe documente strategice⁴⁹ inițiate la nivel european și internațional care plasează locuirea în centrul preocupărilor statelor semnatare ca o necesitate pentru dezvoltarea echilibrată a așezărilor umane și a societății.

În legislația română, principiul locuirii decente este stipulat în Constituția României, în Codul Civil și în legile de organizare a administrației publice. Acestea li se adaugă Legea locuinței nr. 114 din 1996 republicată care statuează accesul liber și neîngrădit la locuință ca drept al fiecărui cetățean iar realizarea locuințelor este considerat a fi un obiectiv major, de interes național și pe termen lung al administrației publice centrale și locale. Legea locuinței definește doar ceea ce înseamnă locuință convenabilă, dar nu există niciun fel de mențiuni cu privire la așezările informale

Locuirea informală nu este semnalată nici în legislația din domeniul urbanismului, construcțiilor și sănătății publice, dar nici în legislația din domeniul cadastrului proprietății și domiciliului. Autorii raportului aduc în atenție faptul că prin Legea nr. 50 din 1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții⁵⁰ se precizează că primăriile pot dezafecta construcțiile aflate în proprietatea unității administrativ teritoriale aflate în stare avansată de degradare și care pun în pericol siguranța publică, excepție făcând construcțiile care sunt monumente istorice, dar și construcțiile private. Tot în această lege este prevăzut clar faptul că este imposibilă întabularea în cartea funciară a construcțiilor executate fără autorizație de construire sau cu nerespectarea prevederilor acesteia, precum și a construcțiilor care nu s-a efectuat recepția la terminarea lucrărilor.

O altă lege care afectează locuirea informală este Legea nr. 51/2006 a serviciilor comunitare de utilități publice ale cărei prevederi pun piedici mari în asigurarea minimelor condiții de infrastructură pentru așezările informale, alături de Legea nr. 123 din 2012 a energiei electrice și a gazelor naturale și Regulamentul nr. 59 din 2013 al Agenției Naționale pentru Resurse Energetice privind racordarea utilizatorilor la rețelele electrice de interes public. Toate aceste legi limitează posibilitatea autorităților publice locale de a investi în infrastructură în zonele de locuire informală. Importante implicații au și legile

⁴⁷ *Idem.*, 119.

⁴⁸ Fundația PACT, Asociația „Make Batter”, Asociația DEP Bumbesti-Jiu, Grupul de Inițiativă Valea Corbului, GAL Reșița. (2018). *Locuire informală în România – Analiza cadrului legal relevant pentru domeniul locuirii informale în România*. Vezi: <http://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2018/08/Raport-Legislatie.pdf>

⁴⁹ Declarația de la Vancouver despre așezările umane (1976), Declarația de la Istanbul despre așezările umane (1996), Declarația despre orașe și alte așezări umane în noul mileniu (2001), Raportul Parlamentului European referitor la politicile de locuire și regionale (2007), Carta Socială Europeană Revizuită (semnată de România în 1997 și ratificată în 1999), Declarația de la Viena despre așezările informare în sud-estul Europei (2004)

⁵⁰ Legea nr. 7/2020 modifică și completează Legea nr. 10/1995 cu privire la calitatea construcțiilor și Legea nr. 50/1991 cu privire la autorizarea executării lucrărilor de construcție

privind domiciliul și identitatea persoanei cu efecte imediate în ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate, educație și ocuparea forței de muncă al cetățenilor români.⁵¹

Un pas important în asigurarea cadrului juridic pentru a permite politici de intervenție la nivelul așezărilor informale fusese făcut prin adoptarea Legii nr. 150/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 7/1996 a cadastrului și publicității imobiliare prin care se luau măsuri de implementare a angajamentelor asumate de România în calitate de semnatar al Declarației de la Viena privind așezările informale din sud-estul Europei (2004). Prevederile descriu un mecanism juridic și tehnic/cadastral clar, eficient și coerent de înregistrare a proprietăților aflate în posesia diferitelor persoane, și reprezintă un progres important în soluționarea problemei așezărilor informale.

Răspunsuri politice la problemă

În octombrie 2018, Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Grupul de Inițiativă Valea Corbului, DEP Bumbesti Jiu și GAL Reșița au continuat eforturile și au înaintat o inițiativă legislativă dedicată așezărilor informale către Parlamentul României. În expunerea de motive a inițiativei legislative pentru modificarea Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul se precizează clar că în România au fost identificate peste 64.000 de familii, respectiv peste 200.000 de mii de cetățeni români, care locuiesc în așezări informale.⁵²

Cu toate acestea, Legea nr. 151/2019 pentru completarea Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul a constituit pasul decisiv. Modificarea s-a făcut în colaborare cu Ministerul Muncii și Justiției Sociale, Ministerul Sănătății, Ministerul de Interne, Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Ministerul Fondurilor Europene. Totul a pornit de la un proiect demarat de către consorțiul de ONG-uri mai sus menționat care și-au propus să abordeze problematica așezărilor informale. Propunerea lor legislativă a fost apoi discutată și agreată cu ministerele care au venit cu îmbunătățiri.

Practic, în iunie 2019 legea așezărilor informale a fost adoptată (prin modificarea Legii nr. 350 din 2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul). În această lege au fost integrate numeroase elemente coerente referitoare la definirea așezărilor informale, procedurile de identificare în teren și responsabilitățile la nivel central, județean și local.

Prin prevederile acestei legi se creează la nivel județean o comisie care are rolul de a informa primarii cu privire la legislație, de a identifica împreună cu primarii așezările informale și de a oferi sprijin metodologic mai departe pentru tot ceea ce înseamnă decizii de îmbunătățire a condițiilor la nivel local. Iar atunci când este imposibil de a identifica soluții *in situ*, să propună soluții de relocare a respectivelor gospodării.

În logica noii modificări legislative, nivelul local este cel care identifică problemele, le aduce la cunoștința forurilor superioare (comisia de la nivel județean și apoi către Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice), putând apoi deveni beneficiarul unor programe de finanțare de sprijin tehnic.

⁵¹ Câteva exemple: 1. O mamă care este pe punctul de naștere și nu are carte de identitate nu poate obține un certificat de naștere pentru nou-născut, care este la rândul său victimă. Copilul nu va primi alocația de stat, nu va avea acces la medic de familie, nu va fi inclus în recensământul școlar, iar la 3 ani nu va fi înscris la grădiniță și mai apoi la școală. În acest fel, copilul este invizibil pentru sistemul de asistență socială. 2. Înscrierea în clasa pregătitoare a copiilor din așezările informale nu se poate face conform normelor în vigoare, fără a informa părinții care nu au o adresă și în absența unei atribuții școlare oficiale a așezărilor informale. 3. Persoanele care locuiesc în așezări informale nu pot primi subvenții de la stat deoarece, așa cum prevede legea, trebuie să aibă reședința trecută în documentul de identitate.

⁵² Studiul „Analiza așezărilor informale din România – Evaluarea situației actuale pentru formularea unor reglementări și instrumente de intervenție” a fost realizat de I.N.C.D. URABN-INCERC (2014) la inițiativa Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice. Raportul este disponibil la: http://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2018/03/Raport-de-Cercetare_Locuire-Infomala.pdf

Pentru exercițiul financiar 2020, Ministerul Fondurilor Europene s-a angajat să aloce resursele financiare necesare pentru acest efort. Problematika așezărilor informale se va număra printre prioritățile de finanțare pentru următorul ciclu de programare a fondurilor europene.⁵³ Se urmărește atragerea și implicarea autorităților locale, mobilizarea lor pentru a semnaliza și identifica soluții împreună cu comisia de la nivel județean, care apoi să beneficieze de finanțare europeană.⁵⁴

În cadrul acestui mecanism, Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice are rol metodologic, de control, monitorizare și semnalare publică a situației locuirii informale, număr de case/locuințe, număr de persoane, număr și distribuția așezărilor informale, nevoile și cele mai bune soluții identificate. Din păcate lipsa de implicare a autorităților locale și județene în rezolvarea problemelor așezărilor informale nu poate fi sancționată în cadrul legal existent. Societatea civilă poate interveni prin mecanismul „numire și rușine”, iar Agenția Națională pentru Romi și Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice pot constitui instituții care să exercite presiuni la nivel local pentru rezolvarea acestor probleme.

Este important de menționat faptul că modificarea legislativă încă nu are în prezent norme de aplicare din cauze care țin de factorul politic. Normele sunt redactate, dar ele trebuie să treacă prin procesul de avizare și adoptare și sunt semnale că în unele județe a început organizarea comisiilor și există un nivel de mobilizare. Este de așteptat ca o bună gestionare a procesului să poată duce la rezultate favorabile, identificarea așezărilor informale poate face ca o anumită localitate să primească punctaj superior și să urce pe lista de priorități în cadrul Programului național de cadastrare.

Totuși, după schimbarea guvernului, procesul este acum oprit sau pierdut printre alte inițiative, iar odată cu alegerile locale și naționale care vor avea loc în 2020, accentul va fi pus mai mult pe măsuri populiste care vor atrage voturi, decât pe ceva care este considerat de populația generală ca fiind ilegal și care merită pedepsit.

⁵³ Interviu cu Bogdan Suditu, lector universitar, Universitatea din București, expert în proiectul „*No man's land – Locuire informală în comunitățile rome - recunoaștere, responsabilitate și soluții împărtășite*”, implementat de Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Grupul de inițiativă Valea Corbului, DEP Bumbesti Jiu și GAL Reșița. București, 25 noiembrie 2019.

⁵⁴ Negocierile pentru următoarea perioadă de programare a Fondurilor Europene 2021-2027 sunt în curs de desfășurare.

SEGREGAREA ȘCOLARĂ

Cel mai recent raport privind punerea în aplicare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale (2018) evidențiază faptul că procesul de desegregare a fost realizat „foarte superficial”. Mai mult, „segregarea copiilor romi la școală este încă raportată, în ciuda obiectivului declarat al autorităților de a o elimina”.⁵⁵ Recomandarea Consiliului European a fost „eliminarea tuturor formelor de segregare a copiilor romi și a altor forme de discriminare a copiilor romi la școală, în vederea includerii lor depline în educația de masă”.⁵⁶

Nu există informații exacte despre proporția de elevi romi segregăți, dar FRA a estimat în 2014 că 26% dintre studenții romi au fost segregăți,⁵⁷ în timp ce o statistică mai recentă din partea CE vorbește despre aproximativ 27%.⁵⁸

Analiza problemei

Există mai multe forme de segregare școlară în România:

Segregarea intra-școlară presupune organizarea de clase separate pentru romi. Această formă poate include și segregarea intra-clasă, ce presupune un nivel diferit de standard curricular aplicat în aceeași clasă cu privire la elevii romi.

Segregarea inter-școlară poate fi de trei tipuri:

1. segregare geografică sau rezidențială a grupurilor etnice, astfel încât o anumită școală va avea o majoritate de elevi de o anumită etnie; un caz des întâlnit este acela în care, deși există o școală de cartier frecventată de toții copiii din zonă, treptat se produce o mutare a copiilor majoritari către alte școli, în școala din cartier rămânând o majoritate de copii romi;
2. proces de selecție impropriu sau subiectiv ce determină plasarea copiilor fără dizabilități în școli pentru copii cu dizabilități mentale;
3. existența instituțiilor private ori de confesiune religioasă, cu admitere pe bază de examen sau taxă de școlarizare, de la care copiii romi sunt *de facto* excluși din cauza dezavantajului social.

Segregarea individuală sub forma școlilor de reședință, este de asemenea o formă de segregare des întâlnită, fiind în mare măsură rezultatul procesului de înscriere a elevilor condiționat de reședința părinților. Situarea periferică a comunității rome va determina înscrierea preponderentă a elevilor din respectiva comunitate într-o școală de reședință ce devine majoritară sau, în cele mai multe cazuri, exclusiv frecventată de elevi de o anumită etnie.

⁵⁵ <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-roma-survey-dif-education_ro.pdf

⁵⁸ European Commission (2016). *Education and Training Monitor 2016*, Romania, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-ro_en.pdf

Practicile care pot conduce la segregare școlară:

Situație care conduce la segregare școlară	Observații
Școlarizarea copiilor romi în școli segregate rezidențial	Școli din cadrul sau aflate lângă un cartier „compact” de romi și fără o altă școală în apropiere, în care toți elevii sau un procent foarte mare sunt romi. Vorbim de așa-numita segregare <i>de facto</i> , în care posibilitatea de a avea o participare etnică mixtă a copiilor este foarte redusă, copiii romi neavând o altă alternativă educațională.
Îndrumarea și direcționarea deliberată a copiilor romi către grădinițe/școli segregate din cadrul sau de lângă cartierele locuite de romi	Deși sunt accesibile grădinițe/școli mixte, îndrumarea sau direcționarea copiilor romi se face către grădinițe sau școli segregate.
Plasarea tuturor copiilor care nu au frecventat grădinița în aceeași clasă pregătitoare	Toți elevii romi care nu au fost la grădinițe sunt puși în aceeași clasă separat de alți elevi.
Plasarea deliberată, în cadrul unei școli mixte, a elevilor romi în grupe/clase/clădiri/alte facilități destinate doar lor	Elevii romi sunt plasați în grupe sau clase separate de copiii ne-romi sau copiii romi au cursuri în clădiri sau facilități separate de copiii ne-romi, probabil cea mai directă formă de segregare. Poate exista o presiune semnificativă în această direcție din partea părinților copiilor ne-romi și chiar din partea cadrelor didactice.
Plasarea într-o singură clasă a copiilor care s-au înscris târziu la școală	Elevii romi sunt plasați în aceeași clasă pe considerentul că s-au înscris mai târziu, situație întâlnită deseori în comunitățile în care nu activează un mediator școlar.
Păstrarea intactă a claselor de romi când copiii sunt transferați de la o grădiniță sau școală segregată într-o școală mixtă	Se consideră că este în beneficiul elevilor să fie păstrați în aceeași structură cu cea din grădinița, grupa, clasa sau școala din care au venit.

„Acuzele de segregare rasială a elevilor romi în școlile din Iași. Copiii studiază în clase separate și sunt scoși în diferite momente în timpul pauzelor”⁵⁹ a fost titlul unui articol de ziar din România în această lună. Partida Romilor Pro-Europa i-a acuzat pe reprezentanții școlii dintr-o școală din Iași că izolează elevii romi de cei ne-romi prin stabilirea pauzelor în diferite momente pentru cele două grupuri pentru a evita interacțiunea lor. Mai mult decât atât, sălile de clasă ale elevilor ne-romi sunt la un etaj diferit.

Un consilier pentru problemele romilor din Prefectura Iași a declarat că Inspectoratul Școlar Județean a planificat, de asemenea, să creeze intrări și toalete separate pentru romi și non-romi.⁶⁰ Județul Iași are deja un istoric de măsuri de segregare; în 2017, o școală din Iași și Inspectoratul Școlar au fost sancționate de Consiliul Național pentru Combaterea

⁵⁹ <https://www.libertatea.ro/stiri/acuzatii-de-segregare-rasiala-a-elevilor-romi-in-scolile-din-iasi-copiii-Invata-in-clase-separate-si-sunt-scosi-la-ore-diferite-in-pauze-reactia-inspectoratului-scolar-2792599>

⁶⁰ <https://www.romania-insider.com/ethnic-roma-segregation-school-iasi-romania>

Discriminării pentru discriminarea copiilor romi și încălcarea dreptului lor la demnitate prin separarea copiilor romi și ne-romi în clase și clădiri diferite.⁶¹

De asemenea, a fost raportat că într-o școală din Cluj-Napoca, copiii romi au studiat într-o clădire separată și au fost nevoiți să folosească o ușă de intrare diferită față de cea a copiilor majoritari. Au fost raportate și alte cazuri în care copiii romi învață în subsoluri sau sunt așezați în ultimele rânduri ale clasei, fără a fi implicați în activități școlare zilnice.⁶²

Răspunsuri politice la problemă

Ordinul nr. 1540/2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea metodologiei de prevenire și eliminare a segregării școlare a copiilor romi⁶³ confirmă faptul că „segregarea este o formă gravă de discriminare” în cadrul sistemului educațional, cu excepția școlilor/claselor în care se predau toate disciplinele în limba romani.

În 2016,⁶⁴ România a adoptat un ordin de interzicere a segregării școlare,⁶⁵ care trebuia să creeze un mecanism și instrumente eficiente de desegregare asigurând monitorizarea și raportarea serioasă de către instituțiile locale și județene responsabile de educație. Din păcate, din 2016 până în 2018 ordinul nu a fost aplicabil din lipsa metodologiei de implementare. Comisia de desegregare cu diferite responsabilități pentru punerea în practică a ordinului (elaborarea normelor metodologice, monitorizarea implementării, realizarea de rapoarte etc.) a fost înființată abia în 2019. La începutul anului 2019 au fost publicate reglementările privind organizarea și funcționarea Comisiei. Comisia de desegregare include 17 membri: specialiști și experți din Ministerul Educației, mediul academic, ONG-uri și alte instituții relevante, precum și reprezentanții părinților și elevilor.⁶⁶

Începând cu septembrie 2019, Ministerul Educației a elaborat o metodologie pilot pentru monitorizarea segregării școlare pe diferite criterii, inclusiv segregarea etnică.⁶⁷ Metodologia va fi pilotată în trei județe (Constanța, Maramureș și Iași).

Chiar dacă nu exista nicio metodologie pentru monitorizarea cazurilor de segregare, inspectoratele școlare județene trebuiau să raporteze modul în care pun în practică ordinul de desegregare. Ministerul Educației a declarat public că nu a existat niciun caz de segregare școlară în perioada 2016-2019.⁶⁸ Doi deputați au folosit mecanismul de interpelare în Parlament pentru a ridica problema desegregării. Ambii (Florin Manole⁶⁹ și Oana-Mioara Bizgan⁷⁰) au solicitat Ministerului Educației să prezinte motivele pentru care nu se adoptă metodologiile de implementare a ordinului privind desegregarea și numărul real de cazuri de segregare. Ministerul a răspuns că inspectoratele școlare județene sunt

⁶¹ <https://www.stiri.ong/ong/civic-si-campanii/cncd-a-sanctionat-segregarea-rasiala-a-c>

⁶² <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>

⁶³ Ordinul Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea metodologiei de prevenire și eliminare a segregării școlare a copiilor romi, Monitorul Oficial nr. 692 din 11 octombrie 2007

⁶⁴ <https://www.edu.ro/ordin-cadru-nr-613421122016-privind-interzicerea-segreg%C4%83rii-%C8%99colare-%C3%AEunit%C4%83%C8%9Bile-de-%C3%AEunit%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt>

⁶⁵ <https://www.edu.ro/ordin-cadru-nr-613421122016-privind-interzicerea-segreg%C4%83rii-%C8%99colare-%C3%AEunit%C4%83%C8%9Bile-de-%C3%AEunit%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt>

⁶⁶ <https://lege5.ro/Gratuit/gmzdcnjwgizq/regulamentul-de-organizare-si-functionare-a-comisiei-nationale-pentru-desegregare-si-incluziune-educationala-din-08022019>

⁶⁷ <https://www.edu.ro/consultare-public%C4%83-proiectul-metodologiei-pilot-pentru-monitorizarea-segreg%C4%83rii-%C8%99colare>

⁶⁸ <https://www.scoala9.ro/cum-monitorizam-segregarea-scolara-/487/>

⁶⁹ <http://www.cdep.ro/interpel/2018/i2061B.pdf>

⁷⁰ <http://www.cdep.ro/pls/parlam/interpelari2015.detalii?idi=57631&idl=1>

responsabile de punerea în aplicare și respectarea ordinului prin planurile de prevenire a segregării la nivel de județ. Au declarat, de asemenea, că nu a fost înregistrat niciun caz de segregare în perioada 2016-2019.⁷¹

La sfârșitul anului 2019, noul Ministru al Educației a aprobat metodologia de desegregare⁷² și, începând cu 2020, toate școlile primare și gimnaziale din România vor trebui să pună în practică metodologia. Metodologia include o gamă largă de indicatori din „Indexul pentru incluziune: un ghid pentru dezvoltarea școlii bazat pe valori incluzive”.⁷³ Astfel, există speranța că procesul de desegregare va demara, dar trebuie monitorizat atent pentru a stabili și observa dacă într-adevăr contribuie la diminuarea tuturor tipurilor de segregare.

Pe lângă cazurile clare de segregare (clădiri separate, clase, grupuri sau ultime rânduri pentru romi), ONG-urile rome și pro-rome care lucrează în domeniu în România au observat tendința elevilor ne-romi de a pleca din școli unde există o majoritate de elevi romi, ceea ce duce indirect la o școală segregată care este evitată de ne-romi. În prezent, nu există date oficiale care să documenteze acest fenomen.

Unele dintre recomandările majore ale Consiliului Europei au fost de a garanta participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la discuțiile de la nivel local și regional și de a spori eforturile de prevenire și de combatere a inegalității și discriminării suferite de romi.⁷⁴ Segregarea în sine nu este problema fundamentală; mai degrabă, problema este asocierea segregării cu accesul inegal al copiilor la educație de calitate. Separarea în grădinițe și școli/clase conduce invariabil la o educație de o calitate inferioară în comparație cu cea oferită în grupuri, clase sau școli cu o majoritate etnică diferită a populației școlare.

S-a diminuat interesul cadrelor didactice pentru clasele din școlile segregate; ca urmare, segregarea școlară este cel mai adesea asociată cu prezența profesorilor mai slab pregătiți sau motivați, a căror legătură cu comunitatea locală este redusă.

Segregarea școlară pe criterii etnice are efecte negative asupra tuturor nivelurilor sistemului educațional, atât pentru copiii romi și ne-romi, cât și pentru cadrele didactice, părinții elevilor, comunitățile din care provin și asupra sistemului educațional general.

⁷¹ <http://www.cdep.ro/interpel/2019/r2372B.pdf>

⁷² https://pjp-eu.coe.int/en/web/inclusive-education-for-roma-children/newsroom/-/asset_publisher/bknfFYehX9o5/content/romania-new-ministerial-order-on-school-segregation-monitoring-takes-onboard-index-for-inclusion-indicators?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fpjp-eu.coe.int%2Fen%2Fweb%2Finclusive-education-for-roma-children%2Fnewsroom%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_bknfFYehX9o5%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-4%26p_p_col_count%3D1&fbclid=IwAR0WSu7K7IXGaGhO6j9XFqnUI5_c4hueSp6GETwM6ZZ467mSUsMeYiIVoyg

⁷³ <https://www.amazon.co.uk/Index-Inclusion-School-Development-Inclusive/dp/0993512208>

⁷⁴ Council of Europe, *Fourth Opinion on Romania*, 16 februarie 2018.

INEGALITĂȚI ȘI LIMITĂRI ALE ANTI-DISCRIMINĂRII

Odată cu procesul de aderare a României la Uniunea Europeană, a fost adoptată legislația anti-discriminare⁷⁵ și au fost dezvoltate structurile de prevenire și combatere a tuturor formelor de discriminare. Evoluția ulterioară a legislației a urmat cerințele structurate la nivel european. Elementele mai subtile ale discriminării au putut fi scoase în evidență, printre aceste și tematica segregării școlare sau cea a discriminării indirecte.⁷⁶

Reglementarea legală a tratamentului egal

Recomandarea de Politică Generală nr. 7 a ECRI definește discriminarea rasială directă și indirectă astfel:⁷⁷

- „Discriminarea rasială directă” înseamnă orice tratament diferit pe teme de rasă, culoare, limbă, religie, naționalitate sau origine etnică, care nu au o justificare obiectivă și rezonabilă. Tratamentul diferit nu are nicio justificare obiectivă sau rezonabilă dacă nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există o relație rezonabilă de proporționalitate între mijlocele implicate și scopul urmărit.
- „Discriminarea rasială indirectă” se referă la cazurile în care un factor aparent neutru cum ar fi o prevedere, criteriu sau practică nu pot fi cu ușurință îndeplinite, sau dezavantaje, de persoanele aparținând unui grup identificat pe bază unor criterii precum rasă, culoare, limbă, religie, naționalitate sau origine etnică sau națională, cu excepția cazului în care factorul are o justificare obiectivă și rezonabilă. Acesta din urmă poate fi cazul dacă se urmărește un scop legitim sau dacă există o relație rezonabilă de proporționalitate între mijlocele implicate și scopul urmărit.

Discriminarea indirectă reprezintă o diferențiere care vatămă un drept fără a avea o legătură directă cu o anumită caracteristică sau statut (ce poate fi definit ca și criteriu de discriminare), și astfel pare a fi o practică neutră, însă creează dezavantaje față de anumite persoane care formează un grup sau comunitate pe baza unui criteriu comun, precum etnia, limba sau cultura, comparativ cu alte persoane care formează un grup sau comunitate pe baza unui criteriu principal/general.

Pe de altă parte, în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare CEDO) se poate invoca orice politică bazată pe criterii care generează discriminare indirectă. În practică, judecătorii CEDO au început să se refere la noțiunea de discriminare indirectă din 2001, de multe ori cu privire la discriminarea romilor. Legislația antidiscriminare din România are în vedere atât normele Uniunii Europene, cât și pe cele ale Consiliului Europei, astfel că se poate invoca orice criteriu de discriminare, fiind totodată definită și discriminarea indirectă.

⁷⁵ Ordonanța nr. 137 din 31 August 2000 (republicată) privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Pentru mai multe informații privind legislația antidiscriminare, a se vedea: <https://cncd.ro/2016-10-24-ordonanta-nr-137-din-31-august-2000>

⁷⁶ Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 nu utilizează termenul discriminare indirectă, dar permite identificarea discriminării indirecte în conformitate cu articolul 2 alineatul 3, astfel: „Conform prezentei ordonanțe, dispozițiile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute în alin. (1), față de alte persoane, sunt discriminatorii, cu excepția cazului în care aceste dispoziții, criterii sau practici sunt justificate în mod obiectiv de un scop legitim și metodele de realizare a acestui scop sunt adecvate și necesare.”

⁷⁷ Recomandarea de Politici Generale nr. 7 a ECRI privind legislația națională de combatere a rasismului și discriminării rasiale, adoptată la 13 decembrie 2002 și modificată la 7 decembrie 2017, disponibilă la: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab6>

Diferența dintre discriminarea directă și cea indirectă⁷⁸ poate fi analizată printr-un exemplu simplu, cazul muncitorilor din domeniul salubrității: să presupunem că se stabilește drept condiție de angajare pentru muncitorii din domeniul salubrității educația de nivel mediu cu bacalaureat.

Dacă un astfel de caz se analizează din prisma Convenției, având în vedere că educația de nivel mediu nu este justificată ca cerință profesională în domeniul salubrității, fapta reprezintă discriminare implicită pe criteriul nivelului de educație.

Dacă, în schimb, se analizează cauza din perspectiva Directivei de Egalitate Racială a Uniunii Europene, în mod evident un astfel de criteriu nu se poate reține, însă având în vedere faptul că în domeniul salubrității lucrează foarte multe persoane de etnie romă, iar datele statistice arată că un procent mic de romi au studii medii absolvite cu bacalaureat, se poate argumenta rezonabil că, deși restricția nu se referă direct la romi, în practică afectează această comunitate mai mult decât pe alte grupuri sau comunități. Astfel, fapta reprezintă discriminare indirectă pe criteriul apartenenței etnice.

Prin îmbinarea celor două sisteme, în conformitate cu prevederile O.G. nr. 137/2000 citată mai sus, cerința de a avea diplomă de bacalaureat pentru muncitorii din salubritate reprezintă o discriminare directă pe criteriul nivelului de educație și o discriminare indirectă pe criteriul apartenenței etnice. Constatarea discriminării indirecte pe criteriul apartenenței etnice are importanță specială în privința stabilirii amenzilor contravenționale, întrucât în conformitate cu jurisprudența CEDO, discriminarea etnică este cea mai gravă formă de discriminare.

Este important să subliniem faptul că discriminarea indirectă nu este de natura evidenței imediate, nu este explicită. Aparent, practicile, regulile, politicile organizaționale sunt neutre și potrivite/corecte, dar rezultatul acestora se concretizează într-un tratament diferit pentru anumite grupuri de persoane și pot leza drepturile acestora.

Conform Manualului de drept european privind nediscriminarea,⁷⁹ aplicarea aceluiași tratament unor persoane aflate în situații diferite poate genera discriminare, respectiv discriminare indirectă.

Vorbim deci de trei elemente: (1) existența unei reguli, a unui criteriu sau a unei practici aparent neutre; (2) dispoziția, criteriul sau practica aparent neutră care să plaseze un grup într-o situație specială dezavantajoasă; (3) existența unui termen de comparație pentru a stabili dacă efectul regulii, al criteriului sau al practicii respective este semnificativ mai nefavorabil decât cele resimțite de alte persoane aflate într-o situație similară.

Inegalități dincolo de discriminare legală

Costul educației

În România, ultimii ani au generat mai multe situații care se califică legal drept discriminare indirectă interzisă legal, care s-au dovedit că produc inegalități pentru populația de etnie romă, afectând capacitatea acestora de a ajunge la o educație de calitate sau de a avansa într-un domeniu profesional.

Să luăm un exemplu relevant la limita discriminării indirecte, o problemă educațională cu care se confruntă grupurile vulnerabile, inclusiv romii. O cercetare a organizației „Salvați Copiii” din anul 2018 indică faptul că, la nivel național, suma medie anuală alocată de

⁷⁸ Informații furnizate de Istvan Haller, membru al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării

⁷⁹ *Manual de drept european privind nediscriminarea*, The European Union's Agency for Fundamental Rights and the Council of Europe, 2010. Disponibil la: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA_CASE_LAW_HANDBOOK_RO.pdf; ultima versiune în engleză: Handbook on European non-discrimination law – ediția 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-law-non-discrimination>

părinți pentru școlarizarea copiilor este de 3.093 RON (aproximativ 650 Eur), costurile fiind semnificativ mai ridicate în mediul urban (3.351 RON, aproximativ 705 EUR) comparativ cu rural (2.575 RON, aproximativ 580 EUR) și în cazul părinților care au copii la liceu, comparativ cu cei care au copii în ciclul gimnazial sau primar.⁸⁰ Semnificativ este faptul că aceste sume s-au dublat comparativ cu anul 2010, când organizația a realizat un studiu similar. Suma despre care vorbim reprezintă diverse categorii de cheltuieli, precum manuale școlare, caiete și culegeri speciale, rechizite, echipament sportiv și uniforme școlare, fondul clasei, alimente, transport, meditații, programe „after-school” etc.

Ponderea cea mai mare din totalul acestor costuri este reprezentată de meditațiile private pentru creșterea performanțelor școlare și programele de tip „after-school”, unul din patru copii beneficiind de ore private suplimentare. Practica obișnuită de a colecta bani pentru fondul școlii, de a plăti meditații private, de a plăti costuri de tip „after-school” generează costuri care nu pot fi acoperite de familiile sărace, inclusiv de familiile de romi și rezultatul este accesul mai dificil la o educație de calitate.

Putem considera practica descrisă mai sus la limită deoarece are potențial de a crea un dezavantaj net pentru familiile care nu își pot permite să susțină costuri suplimentare ale educației școlare, respectiv pentru familiile din comunitățile romi sărace, vulnerabile/dezavantajate și, în consecință, o situație de discriminare indirectă, care cu greu ar putea fi demonstrată și sancționată pe baza legislației antidiscriminare. În acest sens, sistemul de învățământ universal obligatoriu își pierde caracterul universal din cauza barierelor financiare care împiedică accesul.

Soluția de politici publice este, fără îndoială, să se asigure calitatea ridicată a învățământului public și să se finanțeze toate costurile asociate cu educația gratuită în România, inclusiv prin programe „after-school” bugetate la nivelul administrației publice, prin oferirea de vouchere, etc..

Accesul limitat al romilor la calificări/pregătire profesională

Un alt exemplu este preluat din domeniul pregătirii profesionale/calificării profesionale. O modificare recentă a legislației privind accesul la cursuri de formare profesională/calificare pentru adulți a generat dificultăți semnificative pentru grupurile vulnerabile care nu au finalizat învățământul obligatoriu. În termeni practici, pentru a avea acces la un curs de calificare, o persoană trebuie să fi terminat anterior cel puțin opt clase (nivel gimnazial).⁸¹ Având în vedere că nivelul de educație în comunitățile de romi este frecvent mai mic decât opt clase, este evident că o astfel de persoană va fi împiedicată să se pregătească pentru o profesie și să aibă acces la un loc de muncă și un salariu mai bun din cauza unei dispoziții legale aparent neutre.

De asemenea, prin finanțarea UE din România, există mai multe programe care vizează comunitățile vulnerabile care au stabilit indicatori clari pentru persoanele care participă și absolvă cursuri de formare profesională /calificare.⁸² Un astfel de exemplu este Axa prioritară 4 „incluziunea socială și combaterea sărăciei”,⁸³ în cadrul căreia solicitanții au

⁸⁰ Costurile educației gratuite. De ce învățământul gratuit costă?, „Salvați Copiii”, septembrie 2018, disponibil la: <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/7d/7da9f60a-0725-43a7-b04b-a717ca489210.pdf>

⁸¹ Ordinul nr. 5039/2126/2018 privind aprobarea corespondenței dintre nivelurile Cadrului național al calificărilor, actele de studii/calificare ce se eliberează, tipul de programe de educație și formare profesională din România prin care pot fi dobândite nivelurile de calificare, nivelurile de referință ale Cadrului european al calificărilor, precum și condițiile de acces corespunzătoare fiecărui nivel de calificare. Disponibil la: <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/O5039-2018.pdf>

⁸² De exemplu, indicatorul nr. 4S37.2. - Persoanele cu risc de sărăcie și excludere socială din comunitățile marginalizate care dobândesc o calificare la sfârșitul statutului de participant, dintre care: romi

⁸³ Obiectivele axei prioritare 4 sunt: reducerea numărului de persoane cu risc de sărăcie sau excludere socială din comunitățile marginalizate în care există populație romă minoritară prin implementarea de măsuri integrate; reducerea numărului de persoane cu risc de sărăcie sau excludere socială din comunitățile marginalizate (non-romi), prin implementarea de măsuri integrate; îmbunătățirea alfabetizării digitale a

elaborat propuneri de proiecte în perioada 2016-2017 pe baza unui studiu comunitar obligatoriu și au propus un număr estimativ de persoane dispuse să participe la cursurile de calificare. În momentul pregătirii propunerilor de proiect, candidații au avut în vedere pentru cursurile de formare profesională persoane cu un nivel mai scăzut de educație (persoane care nu au finalizat învățământul obligatoriu) conform rezultatelor studiului comunitar, iar acest lucru a devenit unul dintre cei mai importanți indicatori de rezultat, conectați direct la nivelul finanțării contractate.

Practic, proiectele finanțate în cadrul acestei axe prioritare se află într-o poziție dificilă de a nu putea atinge indicatorii de rezultat și, prin urmare, generează costuri neeligibile. Paradoxal, programul conceput pentru persoanele cu un nivel scăzut de educație împiedică exact aceste grupuri vulnerabile să aibă acces la cursuri de formare profesională și să primească o diplomă care îi va ajuta să acceseze un loc de muncă calificat, lucru datorat noii legislații adoptate.⁸⁴

O astfel de situație generează o inegalitate clară pentru comunitățile vulnerabile unde nivelul de educație este mai mic de opt clase, situație care nu poate fi legal demonstrată ca discriminare directă sau indirectă. Până acum, chiar dacă promotorii de proiect au solicitat o soluție, aceasta este departe de a fi identificată și majoritatea proiectelor vor fi finalizate înainte de a găsi o soluție.

Concluzie

Cele două cazuri prezentate mai sus sunt doar exemple de situații generate de decizii aparent neutre ale autorităților locale, regionale sau naționale, care produc inegalități severe pentru grupurile vulnerabile, inclusiv romii.

Acestea reprezintă o măsură clară a utilizării cerințelor ciclului de politici publice existente în România.⁸⁵ Este o demonstrație clară a nivelului de utilizare a evaluării ex-ante⁸⁶ a impactului măsurilor de politici publice.

În termeni mai specifici, unor astfel de decizii, norme, măsuri de politică publică le lipesc pașii esențiali precum definirea problemei, colectarea datelor relevante, analiza costurilor/beneficiilor, monitorizare și evaluare.

populației din comunitățile defavorizate (e-incluziune); reducerea numărului de persoane aparținând grupurilor vulnerabile din situația de vulnerabilitate prin furnizarea de servicii sociale/pregătire medicală/socio-profesională/profesională etc. pentru nevoile specifice de integrare socio-profesională. Pentru detalii, a se vedea: <http://mfe.gov.ro/programe/autoritati-de-management/am-pocu/>

⁸⁴ Informație confirmată în mai multe discuții cu manageri de proiecte implicați în implementarea unor astfel de proiecte.

⁸⁵ Pentru mai multe detalii privind legislația românească în domeniul politicilor publice, a se vedea: <https://sgg.gov.ro/new/politici-publice-si-programe/legislatie/>

⁸⁶ Pentru mai multe detalii privind evaluarea ex-ante a politicilor publice din România, a se vedea: <http://sgg.gov.ro/docs/File/UPP/doc/manual-evaluarea-ex-ante-a-impactului-politicilor-educationale.pdf>

IMPACTUL EDUCAȚIEI MODESTE SAU ABSENTE ASUPRA ANGAJABILITĂȚII

În 2019, rata de ocupare a populației aptă de muncă (15-64 ani) a fost de 68,7% având valori mai ridicate pentru bărbați (74,5% față de 67,4% pentru femei). Potrivit unui studiu recent,⁸⁷ forța de muncă suplimentară necesară în România a fost estimată la aproximativ 300.000 de persoane pentru 2019, cu perspectiva de a crește la 549.000 de persoane în 2023. Studiul indică faptul că în cinci ani economia va avea nevoie de mai mult de jumătate de milion de oameni pe piața muncii, care nu va putea fi acoperit de resursele umane interne de muncă, în absența unor măsuri clare. Documentul atrage atenția asupra faptului că aproximativ 2.000.000 de persoane active nu se află nici pe piața muncii, nici în sistemul de învățământ, iar numărul pensionarilor se apropie rapid de cel al lucrătorilor activi, în timp ce populația ar putea scădea cu aproape 2.000.000 de locuitori până în 2030. Principalele cauze care au condus la adâncirea deficitului de muncă sunt declinul demografic și migrația.

În ceea ce privește cererea, numărul locurilor de muncă vacante s-a dublat între 2013-2018, iar rata șomajului a fost chiar de 3,3% în decembrie 2018, fiind mult mai mică decât în alte state membre ale UE, în timp ce în cazul tinerilor sub 25 de ani a ajuns la 18,3%, cu mult peste media UE. Un sfert din tinerii ocupați nu au statut de angajat (lucrează fără contract legal), iar raportul dintre nivelul de pregătire primit și cerințele postului curent arată că doar pentru 44,1% nivelul de pregătire corespunde într-o mare măsură cerințelor locului de muncă.⁸⁸

Acest lucru se datorează faptului că sistemul de educație și formare a adulților din România are o performanță relativ slabă comparativ cu media UE-28 (2016), după cum se reflectă în rata părăsirii timpurii a școlii (România 18,5%, UE-28 10,7%) și în rata de angajare a absolvenților în primul an, precum și în primii trei ani de la absolvire (România - 59,6%, UE-28 - 72,6%). În plus, există o pondere semnificativă a tinerilor cu niveluri scăzute de alfabetizare, competențe matematice și științifice (România 39%, UE-28 20%), iar procentul de participare al adulților la învățarea pe tot parcursul vieții este de 1,2% față de 10,8%, media pentru UE-28.

Dezvoltarea pieței muncii

Piața muncii în România este activă și crește, astfel că de câțiva ani încoace tendința este ca numărul de locuri de muncă create să depășească numărul locurilor de muncă desființate. Au apărut locuri de muncă noi preponderant în industria prelucrătoare, comerțul cu amănuntul, IT&C, servicii profesionale și administrative și au dispărut din administrație publică și apărare, industria extractivă, transport/depozitare și energie electrică, termică, gaz, apă.

Conform Skills Panorama,⁸⁹ dinamica locurilor de muncă în România pentru 2030 va fi următoarea:

- scăderea numărului de locuri de muncă, pe sectoare de activitate, va apărea mai ales în construcții (-30,1%), tratarea apelor și deșeurilor (-23,3%), agricultură, industrie forestieră și pescuit (-13,0%) și minerit (-11,3%);

⁸⁷ KPMG, National Institute of Economic Research of the Romanian Academy (2019). *Analiza cantitativă și calitativă a pieței muncii în România*. Confederația Patronală Concordia,

⁸⁸ *Idem*

⁸⁹ *Skills Panorama*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and powered by Cedefop, the European Centre for the Development of Vocational Training

- scăderea numărului de locuri de muncă, pe ocupații, se va manifesta mai ales la meseriași (-25%) și muncitori agricoli (-21%);
- creșterea numărului de locuri de muncă, pe sectoare, se va manifesta în serviciile profesionale (+91,4%), sănătate și servicii sociale (+66,7%), urmat la diferență considerabilă de educație (+20,4%), servicii administrative (20,1%), arte și recreație (+17,9%), resurse energetice (+17%), și sectorul public și apărare (+14,6%);
- creșterea de locuri de muncă, pe ocupații, se va manifesta mai ales la specialiști (+30 la sută), lucrători în servicii și vânzări (+20 la sută), tehnicieni (+18 la sută), muncitori necalificați (+14 la sută), funcționari (+12 la sută) și operatori și asamblatori (+6 la sută).

La nivel mondial asistăm la creșterea numărului de ore de muncă care necesită folosirea unui calculator, iar datele arată că numărul de ore de folosire a tehnologiilor informaționale și de comunicare s-a dublat în majoritatea țărilor OCDE între 1995 și 2014, continuând să crească.⁹⁰ În ansamblu, noile generații vor trebui să fie bine familiarizate cu tehnologia, matematica și științele de care vor avea multă nevoie în parcursul lor profesional

Situația forței de muncă rome

Datele ultimului Recensământ al populației și locuințelor din 2011 prezentau că în România sunt 621.573 cetățeni români care se declară etnici romi. În 2016, proiectul de cercetare *SocioRoMap*⁹¹ susținea că în România sunt 1.215.846 etnici romi. Cele mai recente date despre situația romilor din România sunt din 2018, când datele colectate pe două eșantioane de romi și de ne-romi din România⁹² au arătat că decalajul dintre romi și ne-romi din 2012 (studiul a comparat datele din cercetările anterioare)⁹³ s-a menținut. Toate datele confirmă faptul că romii din România sunt o populație mult mai tânără,⁹⁴ mai afectată de șomaj, sărăcie și discriminare atunci când vine vorba de accesul pe piața muncii. Gospodăriile rome sunt mai mari (media este de 4,4 persoane) comparativ cu majoritatea ne-romă (2,93); numărul de copii la familiile de romi este mai mare - numărul mediu de copii care trăiesc în aceeași gospodărie în cazul romilor este de 1,42, comparativ cu 0,46 pentru populația majoritară, numărul mediu de copii este de trei ori mai mare pentru romi.

Capital uman

Conform raportului CE 2019 privind educația, „analiza scorurilor PISA din 2015 arată că cea mai mare parte a decalajului dintre performanța dintre România și țările UE cu performanță înaltă se explică prin aglomerarea în școli a elevilor din medii socioeconomice similare”.⁹⁵ Raportul subliniază că „elevii mai puțin performanți nu sunt doar separați social în grup, dar învață la școli de calitate inferioară.” Același raport afirmă că „în afară de

⁹⁰ OECD (2019). *Envision the future of education and jobs. Trends, data and drawings.*

⁹¹ *Cartografierea sociografică a comunităților de romi din România pentru o monitorizare la nivel comunitar a schimbărilor privind integrarea romilor (SocioRoMap) (2017),* <http://www.ispmn.gov.ro/page/socioromap>

⁹² Date colectate în 2018: un eșantion de români/populație majoritară, 1.047 de gospodării, cu o eroare maximă pentru eșantionul general de populație de $\pm 3,03\%$; un eșantion pentru romi (auto și heteroidentificați) din 1.004 gospodării, cu o eroare maximă pentru eșantionul general de populație de $\pm 3,09\%$.

⁹³ Agenția „Împreună” (2013). *Romii din România. De la țap ispășitor la motor de dezvoltare.* București (p. 20)

⁹⁴ *Idem*

⁹⁵ European Commission (2019). *Education and Training Monitor 2019*, Romania, p. 7.

contextul socioeconomic, provocările de echitate afectează în mod disproporționat romii și elevii din zonele rurale, care tind să aibă rezultate educaționale mai slabe”.⁹⁶

Nivel de educație/Capital uman (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Finalizat învățământ secundar superior (liceu, 12 ani) și mai mult	10	51	-41	14	69	-55
Cei care afirmă că știu să folosească calculatorul bine și foarte bine p	16	40	-24	31	65	-34
Cei care participă la cursuri de instruire	6	19	-13	15	39	-24
Cei care declară că nu știu să scrie bine sau nu știu deloc	44	10	34	50	15	35
Cei care declară că nu știu să citească bine sau nu știu deloc	41	7	36	48	14	34

În urma analizei datelor referitoare la romii din 2012 până în 2018, se poate concluziona că există o îmbunătățire în ceea ce privește educația, dar privind diferența dintre romii și populația generală, concluzia este cu totul alta. În cei șase ani, nivelul educației populației generale a crescut mai mult, în efortul de a se adapta la piața forței de muncă viitoare, în ciuda performanțelor slabe ale sistemului de învățământ din România. Dar când vine vorba de romii, în ciuda numeroaselor politici publice și a posibilităților de finanțare (analizate în [primul raport RCM despre România](#)),⁹⁷ rezultatele nu sunt bune. Aceste rezultate sunt reflectate pe piața muncii, unde romii au performanțe ușor mai bune, dar evoluția în rândul populației majoritare este mult mai spectaculoasă.

Participarea romilor pe piața muncii

Datele din 2018 arată, de-a lungul timpului, câteva schimbări: îmbunătățiri, dar și o înrăutățire a situației când vine vorba de ocuparea forței de muncă:^{98,99}

- În 2018, doar jumătate din populația romă activă era angajată cu normă întreagă, comparativ cu 93% din majoritate, dar un câștig comparativ cu 2012, când doar 43% se aflau în această situație.
- Romii au lucrat în mod frecvent ca zilieri, 26% comparativ cu populația majoritară (2%) în 2018, observându-se în acest sens o îmbunătățire față de 2012 (36%).
- Mai mulți romii au avut contract în 2018 decât în 2012 (60% față de 37%).
- Mai puțini romii erau șomeri de lungă durată în 2018 (38%) decât în 2012 (61%).

Dar în analiză ar trebui să ne concentrăm pe diferența dintre situația romilor și a românilor din 2012 și 2018. Deci, când vorbim despre:

- Locuri de muncă stabile: există o îmbunătățire, dar nu una majoră (decalajul a scăzut de la 42% la 39%).
- Sursă de venit instabilă: munca de zilier nu a fost la fel de frecvent utilizată de romii pentru a-și întreține familiile în 2018, precum în 2012, decalajul scăzând de la 32% la 24%.

⁹⁶ *Idem*

⁹⁷ *Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România: evaluarea progresului în patru domenii cheie ale strategiei (2018)*

⁹⁸ Agenția „Împreună” (2019). *Studiu comparativ al nevoilor comunităților de romii în contextual stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora. Raport de cercetare.*

⁹⁹ Datele pentru 2018 și 2012 au fost colectate pe eșantioane reprezentative pentru populația romă și română, cetățeni români.

- Muncă pe baza unui contract legal: chiar dacă ponderea romilor care lucrează legal a crescut în perioada 2012 - 2018, decalajul dintre romi și români a rămas același (35%/34%).
- Șomaj de lungă durată: îmbunătățirea situației romilor pe piața muncii este vizibilă și în comparație cu populația majoritară. Diferența dintre romi și români a scăzut de la 35% în 2012 la 29% în 2018.

Statut de ocupare (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Angajat cu normă întreagă	43	85	-42	54	93	-39
Ziler	36	4	32	26	2	24
Contract de muncă	37	72	-35	60	94	-34
Șomaj de lungă durată	61	26	35	38	9	29

La o simplă scanare a sectoarelor în care activează romii, se pare că în 2018 au lucrat cu preponderență în construcții, urmate de comerț, agricultură, silvicultură și pescuit, precum și activități în gospodării private (10% romi și doar 1 din majoritari). În 2012, ierarhia a fost diferită: agricultură, silvicultură și pescuit; urmată de industria manufacturieră, construcție, comerț și servicii, pe ultimul loc aflându-se activitățile în gospodării private (lucrător casnic). Evoluția în timp arată că romii au fost atrași mai mult de domeniul construcțiilor și mai puțin de agricultură, iar în 2018 și mai puțin de servicii și producție.

Categorii majore/locuri de muncă pe sectoare (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Agricultură, pescuit, silvicultură	22	7	15	12	3	9
Industria manufacturieră	10	15	-5	3	6	-3
Construcții	10	7	3	21	10	11
Comerț	10	15	-5	14	17	-3
Servicii	10	7	-3	6	5	
Activități în gospodărie privată	8	1	7	10	1	9

În ceea ce privește statutul profesional, ceea ce trebuie remarcat este tocmai proporția foarte mare dintre cei care se declară lucrători casnici (33%) în eșantionul romilor (comparativ cu doar 7% din majoritate). Aceasta este o proporție mare de persoane inactice pe piața muncii și care, în special din motive obiective (lipsă de educație, calificare, posibilitatea calificării, obstacole naturale în accesarea unui loc de muncă, precum lipsa drumurilor sau lipsa mijloacelor de transport) nu pot participa pe piața muncii. Aceștia sunt concentrați pe supraviețuire, pe munca de zilier, ori de câte ori este posibil. În timp, numerele au rămas aceleași, chiar și diferența dintre romi și români a fost aceeași. Aceștia sunt cei înregistrați ca activi în gospodării private.

Dacă în 2012, 14% dintre romi s-au declarat ca fiind pensionari, șase ani mai târziu cota a scăzut și putem observa o reducere a decalajului dintre romi și români (de la 21% în 2012 la 14% în 2018). Dacă în cazul eșantionului majoritar, rata este explicată prin îmbătrânirea demografică, în cazul romilor, aceasta arată lipsa de stabilitate a condițiilor de muncă (lipsa contractelor) și a veniturilor (vârsta medie a populației rome este mai mică decât media țării, precum și reprezentarea scăzută a acestora în sistemul asigurărilor sociale care le-ar permite pensionarea la vârsta de 60-65 de ani). Romii se regăsesc mai des în poziția lucrătorilor slab calificați și necalificați, dar în timp tendința s-a schimbat: în prezent, mai mulți dețin o calificare și mai puțini sunt muncitori zilieri în

agricultură.100

Nesiguranța veniturilor în cazul romilor este strâns legată de formalizarea relațiilor de muncă. Nu s-a schimbat nimic în șase ani (a se vedea, de asemenea, tabelul care prezintă consistența veniturilor). Când ne gândim la viitorul pieței muncii, se pare că romii nu sunt deloc pregătiți: ei lucrează în continuare în agricultură (mai mult decât majoritatea); sunt foarte bine reprezentați în construcții și ca zilieri.

Legalitatea muncii (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Muncă pe bază de contract	37	72	-35	60	94	-34
Muncă fără contract legal	43	7	36	34	4	30

Venit

În urma unei scurte analize a veniturilor, trebuie menționat că există o îmbunătățire a situației față de 2012. În 2018, 54% dintre respondenți au spus că în ultimul an au fost nevoiți să împrumute bani pentru cheltuieli zilnice, comparativ cu 63% în 2012. În plus, în gospodăriile au înregistrat o creștere a nivelului de venit:

Grupuri de venit (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Fără venit	11	2	9	11	2	9
sub 300 RON	21	6	25	11	1	19
3.001-700 RON	27	16	11	13	5	8
701-1.000 RON	14	16	-2	11	6	5
1.001-1.500 RON	9	17	-8	12	12	0
1.501-2.000 RON	7	18	-11	13	18	-5
2.001-3.000 RON	2	12	-10	8	21	-13
peste 3.000 RON	0	4	-4	7	29	-22

Venitul lunar regulat a crescut atât pentru populația generală, cât și pentru romi; dar, dacă în cazul populației majoritare, 96% au declarat un venit regulat în 2018, în cazul

100

Locuri de muncă pe ocupații %	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
Manageri	0	1		1	4	
Profesioniști	1	6	-5	1	12	-11
Funcționari publici	0	3		0	7	-7
Lucrători în servicii și vânzări	3	6	-3	5	11	-6
Lucrători în agricultură și conexe	1	1		1	1	
Meseriași / mecanici	1	1		1	1	
Muncitori calificat	5	18	-13	10	19	-9
Muncitor necalificat, nu în agricultură	9	2	7	10	2	8
Zilier în agricultură	7	1	6	2	0	
Ziler nu în agricultură	4	1	3	7	0	7
Personal militar	0	1		0	1	
Angajator cu angajați	1	1		0	1	
Liber profesionist	3	1		6	3	
Elev/ student	1	3		1	5	-4
Lucrător casnic	34	10	24	33	7	26
Înregistrat ca șomer	1	1		1	0	
Șomer neînregistrat	5	1	4	4	1	
Pensionar	14	35	-21	8	22	-14

romilor observăm că 26%, adică una din patru gospodării, au ca și sursă de venit muncile ocazionale și sezoniere.¹⁰¹

Stabilitatea veniturilor (%)	2012			2018		
	Romi	Ne-romi	decalaj	Romi	Ne-romi	decalaj
stabil/regulat	57	85	-28	68	96	-28
Ocazional sau sezonier	28	3	25	26	2	24

Condițiile de locuire/de trai ale romilor

Conform celui de-al doilea raport RCM,¹⁰² condițiile de locuire ale romilor din România s-au îmbunătățit ușor din 2011: mai multe persoane au acces la apă de la robinet, la infrastructura sanitară și la electricitate, dar există încă mari diferențe între populația majoritară și romi, mulți dintre cei din urmă trăind în condiții foarte proaste.¹⁰³ Segregarea spațială a romilor rămâne o provocare, mai mult de jumătate dintre romi¹⁰⁴ trăind în comunități segregate spațial (cu mai puțin de 150 de persoane), situate la periferia satelor sau orașelor, școala primară fiind situată la o distanță de cel puțin 15 minute de mers pe jos și locuite de oameni care locuiesc în gospodării mari, în case supra-aglomerate și în condiții precare.

Mult mai mulți romi decât populația majoritară trăiesc în condiții de viață precare, în case sărace și neigienice, fără electricitate, toalete sau băi, cu încălzire necorespunzătoare, sobe improvizate, acoperișuri din materiale ușor degradabile, în așezări în zone greu accesibile sau în apropierea apelor uzate contaminate, în condiții de segregarea socială, fără venituri, nepermițându-și medicamente, fără acte de identitate și securitatea socială.

Starea sănătății romilor

Al doilea raport RCM despre România¹⁰⁵ prezintă situația de sănătate a romilor în România. Prima notă a raportului afirmă că „deși România a crescut ponderea cheltuielilor pentru sănătate, ponderea PIB-ului crescând de la 3,7% în 2007 la 4% în 2014¹⁰⁶, iar progresele

101

Surse de venit (2018 (%))	Romi	Ne-romi	decalaj
Salarii	39	74	-35
Venit minim garantat	10	1	-9
Activități ocazionale	18	2	-16
Pensie de vârstă	9	25	-16
Pensie de boală	6	3	-3
Pensie de urmaș	1	1	19
Alocație pentru copii	35	14	21
Activități agricole independente	1	2	20
Activități ne-agricole independente	7	2	5
Bani trimiși din străinătate	8	2	6
Ajutor de șomaj	5	0	5
Fără venit	9	1	8

¹⁰² Roma Civil Monitor (2018). *Civil society monitoring report on implementation of the National Roma Integration Strategy in Romania: Assessing the progress in four key policy areas of the strategy.*

¹⁰³ FRA. (2018). *A Persisting Concern: Anti-Gypsyism as a Barrier to Roma Inclusion*, online la: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/roma-inclusion>

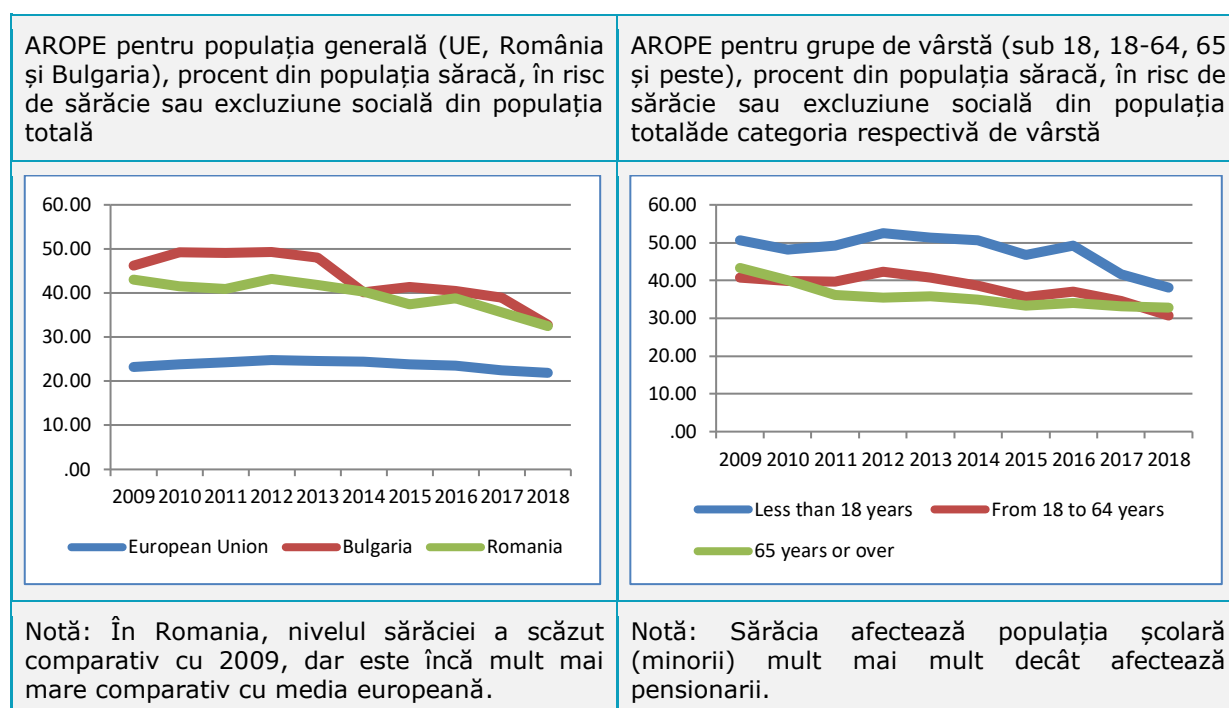
¹⁰⁴ *Socio-graphic mapping of the Roma Communities in Romania for a community-level monitoring of changes with regard to Roma integration (SocioRoMap)*. (2017), disponibil la: <http://www.ispmn.gov.ro/page/socioromap>

¹⁰⁵ Raportul societății civile de monitorizare a implementării Strategiei naționale de integrare a romilor în România: evaluarea progresului în patru domenii cheie ale strategiei (2018), p. 43

¹⁰⁶ <https://econ.ubbcluj.ro/fisierevenimente/BURCA%20Anca%20Meda.pdf>, p. 4

În domeniul medical au făcut ca o parte din populație să se simtă mai în siguranță și să ia în considerare accesul la tehnologii medicale noi, extrem de benefice grupurilor sărace, marginalizate, segregate, expuse riscului de excludere socială, acestora încă le este greu să acceseze programe și servicii de sănătate costisitoare de înaltă calitate și să facă față inegalităților sociale sporite". Există o legătură clară între starea de sănătate a oamenilor și sărăcia cu care se confruntă. Marginalizarea și excluderea socială influențează valorile indicatorilor de sănătate pentru romi, care sunt semnificativ diferite de cele pentru populația majoritară.

De asemenea, este important de menționat că, în ciuda faptului că criza economică a trecut și economia românească este din ce în ce mai puternică, ponderea populației românești cu risc de sărăcie sau excludere socială nu scade în același ritm. Dar preocuparea principală este faptul că cei care suferă cel mai mult sunt copiii. În România, conform Constituției, educația este gratuită, dar după cum a recunoscut un fost ministru al educației în cadrul unui interviu televizat recent: „Educația este gratuită conform Constituției. De fapt, cineva trebuie să ofere această gratuitate. Statul oferă o parte din gratuitate, părintele oferă o altă parte a gratuității, copilul nu plătește nimic”.¹⁰⁷

Raportul anterior RCM¹⁰⁸ afirmă că „între 2010-2017, dezvoltarea politicilor publice pentru romi nu a mai fost o prioritate pentru guvern: politicile anterioare au fost menținute în contextele sociale și politice date, fiecare guvern angajându-se doar pentru noi programe care au răspuns la fel nevoilor - mai acute sau oarecum reduse - ale grupurilor vulnerabile". Acest lucru se reflectă în realitate iar numerele arată că diferența dintre romi și români este în creștere, deoarece nu doar că nu au fost dezvoltate noi politici pentru romi, ci chiar și cele existente au întâmpinat probleme majore de implementare, iar rezultatele lor sunt slabe.

¹⁰⁷ Interviul cu fostul ministru al educației, dl. Liviu Pop, (2017), <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/educatie/ministrul-educatiei-scoala-e-gratuita-pentru-copil-platesc-statul-si-parintii-756443>

¹⁰⁸ Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România: evaluarea progresului în patru domenii cheie ale strategiei (2018), p. 43

Perspectivile incluziunii romilor

Până în prezent, au fost aduse numeroase argumente pentru a atrage atenția asupra costurilor excluderii romilor. În urmă cu zece ani, Banca Mondială a publicat „Costurile economice ale excluderii romilor”¹⁰⁹ (analiza datelor din patru țări din Europa de Est, Bulgaria, Republica Cehă, România și Serbia), care a subliniat că: îmbătrânirea populației, lipsa unui capital suficient de romi cu vârsta de muncă reflectată în rata scăzută a ocupării forței de muncă ar face ca țările europene să piardă „sute de milioane de EUR anual în productivitate și contribuții fiscale către guverne”. Analiza pledează pentru reducerea decalajul educațional, deoarece ar fi o alegere inteligentă din punct de vedere economic.

Datele prezentate mai sus arată că România a făcut prea puțin pentru a reduce decalajul educațional dintre romi și populația generală. Performanțele slabe ale sistemului de învățământ sunt compensate de familii prin eforturile financiare proprii pe care le depun pentru a asigura un viitor copiilor lor. Dar, în cazul romilor, șansele sunt reduse considerabil din cauza stării de vulnerabilitate în care se regăsește marea majoritate. Efectele nu vor întârzia să apară iar decalajul dintre populația majoritară și romi va crește. Din păcate, nu există nicio viziune care să permită conceperea și implementarea unor politici publice eficiente care să realizeze cu adevărat incluziunea socială, cu un accent special pe integrarea romilor pe piața forței de muncă. Romii sunt de departe cei mai prinși în cercul sărăciei (sunt mai săraci și mai marginalizați), în ciuda faptului că romii sunt o populație mai tânără într-o țară care îmbătrânește constant.

¹⁰⁹ Banca Mondială (2010). *Economic costs of Roma exclusion*. Articolul pe scurt este disponibil la: https://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf

RECOMANDĂRI

Romii între perspectiva socială și cea etnică

Pentru Guvernul României

1. Acordarea tuturor drepturilor și privilegiilor care decurg din statutul de minoritate națională romilor, inclusiv drepturile de a studia în limba lor maternă la toate nivelurile de învățământ și de a fi reprezentați în Parlament și poziții publice, în conformitate cu principiile egalității și nediscriminării.
2. Înființarea unui muzeu de istorie a romilor ca instituție publică, cu accent pe creșterea nivelului de cunoaștere a istoriei romilor, recunoașterea caracteristicilor grupului, contribuția acestuia la dezvoltarea țării, provocări pentru viitor etc.
3. Noua strategie de incluziune a romilor pentru perioada 2020-2025 ar trebui să includă măsuri specifice și alocare bugetară pentru promovarea identității etnice și lingvistice a romilor, inclusiv limba romani, istoria și moștenirea culturală, prin filme, cărți, manuale școlare de limbă și istorie, povești pozitive, sărbători de date oficiale importante, programe TV despre diversitate.
4. Dezvoltarea și promovarea, în parteneriat cu societatea civilă a romilor, campanii naționale TV, online și off-line, unde romii sunt prezentați într-o lumină pozitivă și nepărtinitoare, inclusiv promovarea contribuției romilor la dezvoltarea României moderne.
5. Promovarea politicilor echitabile (oferirea mai multor resurse celor nevoiași) pentru a ajunge la egalitate.
6. Generalizarea politicilor de incluziune și adresarea nevoilor de echitate, non-discriminare și identitate ale romilor.

Așezări informale ale romilor

Pentru Guvernul și Parlamentul României

7. Promovarea unui cadru legislativ pentru soluționarea nevoilor informale de locuire. Continuarea monitorizării procesului de implementare a politicilor de legalizare.
8. Asigurarea faptului că problema așezărilor informale rămâne pe agenda publică și alocarea de resurse (de la bugetul național și prin fondurile UE în perioada de programare viitoare) pentru a dezvolta programe naționale pentru locuințe sociale și legalizarea situației așezărilor informale.

Segregarea școlară

Pentru Ministerul Educației

9. Implementarea corectă a metodologiei pilot de desegregare pregătită de Ministerul Educației în decembrie 2019.¹¹⁰
10. Creșterea eforturilor de monitorizare a punerii în aplicare a Ordinului de desegregare și asigurarea raportării corecte a cazurilor de segregare.

¹¹⁰ Disponibil la:

https://www.edu.ro/sites/default/files/Proiect_metodologie_pilot%20monitorizare%20%20segregare%20scolar_a.pdf

11. Asumarea activă a monitorizării și solicitarea ca inspectoratele școlare județene să monitorizeze și să aplice sancțiuni atunci când sunt identificate cazuri de segregare.

Pentru Autoritățile Locale și Inspectoratele Școlare Județene

12. Măsurile de desegregare majore pe care autoritățile locale și școala le pot implementa includ:
- a) Elaborarea și implementarea de planuri de desegregare școlară locale;
 - b) Pregătirea profesorilor în domeniul educației incluzive și asigurarea unui climat multi-etnic pozitiv unde diversitatea este apreciată;
 - c) Monitorizarea rezultatelor școlare și oferirea de sprijin suplimentar în clasele din învățământul de masă pentru copiii romi și ne-romi care îl necesită.
 - d) Asigurarea faptului că, atât timp cât copiii rămân în școli segregate în cadrul propriilor comunități, nivelul cheltuielilor, raporturile de personal și standardele în rândul cadrelor didactice sunt direct comparabile cu cele din școlile din comunitățile ne-rome.
 - e) Asigurarea unor servicii de transport accesibil din punct de vedere financiar și convenabil pentru copii de la reședința lor la școlile de masă care nu au o populație romă predominantă.
 - f) Informarea comunităților de romi privind calitatea educației în școlile mixte și implicarea părinților romi în deciziile privind educația copiilor lor.

Inegalități și limitări ale anti-discriminării

Pentru Guvernul României

13. Includerea mai accentuată a referințelor la discriminarea indirectă și propunerea de măsuri specifice pentru abordarea acesteia în viitoarea politică/strategie națională de incluziune a romilor.
14. În colaborare cu societatea civilă, identificarea situațiilor/contextelor/prevederilor legale care pot genera inegalități pentru grupurile vulnerabile și adoptarea de măsuri de politică adecvate.
15. Includerea nevoilor de incluziune socială a romilor în politicile de ocupare generale, cu indicatori clari pentru romi.

Pentru Consiliul Național pentru Combaterea discriminării

16. Asigurarea diseminării largi a cazurilor de discriminare indirectă a romilor.
17. Dezvoltarea campaniilor de informare publică pentru a aduce informația mai aproape de publicul larg, cu accent pe impactul pe termen lung al măsurilor aparent neutre care plasează un anumit grup într-o poziție defavorizată.

Pentru OSC-uri și Avocatul Poporului

18. Analiza legilor existente pentru a identifica în mod sistematic toate cazurile posibile de discriminare indirectă avizată legal pentru a folosi OD 137/2000 și pentru a genera cazuri juridice care pot fi apoi aduse în atenția Curții Europene a Drepturilor Omului prin litigii strategice.

Impactul educației modeste sau absente asupra angajabilității

Pentru Guvernul României

19. Adoptarea unei abordări strategice a dezvoltării pieței muncii în România, cu o perspectivă pe termen scurt, mediu și lung asupra măsurilor active ale pieței muncii, luând în considerare problemele cu care se confruntă membrii grupurilor vulnerabile, inclusiv romii.

20. Promovarea măsurilor de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele pieței muncii, inclusiv la noile tendințe și tehnologii, pentru a îmbunătăți competențele generale ale unei forțe de muncă cu capacitate de adaptare.
21. Promovarea Educației Incluzive de Calitate ca instrument principal pentru dezvoltarea grupurilor vulnerabile, cu un accent special pe comunitățile de romi.
22. Dezvoltarea campaniilor naționale de promovare a importanței resursei umane oferite de comunitățile de romi pentru piața muncii din România actuală și viitoare.
23. Renunțarea la principiul „finanțare egală pentru fiecare elev” și „banii urmează elevul”, care sunt în detrimentul copiilor din familii vulnerabile.
24. Revenirea la recomandările făcute de Banca Mondială în 2010: „reducerea decalajului educațional, deoarece ar fi o alegere inteligentă din punct de vedere economic” și restructurarea sistemului educațional pentru a răspunde pieței muncii. Investiția în romi, în familiile vulnerabile și copiii lor ar fi o alegere inteligentă pentru viitor.
25. Proiectarea politicilor de incluziune socială pentru grupurile vulnerabile, cu accent pe romi, care vizează reducerea decalajului de dezvoltare care există și persistă în timp, în ciuda eforturilor depuse până în prezent.

BIBLIOGRAFIE

Agencia „Împreună” (2013). *Romii din România. De la țap ispășitor la motor de dezvoltare.*

Agencia „Împreună” (2019). *Studiu comparativ al nevoilor comunităților de romi în contextul stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora. Raport de cercetare.*

Cartografierea sociografică a comunităților de romi din România pentru o monitorizare la nivel comunitar a schimbărilor privind integrarea romilor (SocioRoMap) (2017). Disponibil la: <http://www.ispmn.gov.ro/page/socioromap>

Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi. (2016). *Strategii DA, finanțare NU. Mecanisme de finanțare a politicilor publice pentru romi în România.* Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/309585650_Strategies_YES_Funding_NO_Financing_mechanisms_for_Roma_public_policies_in_Romania

Constituția României, disponibilă la: <https://www.constitutiatoromaniei.ro/>

Council of Europe, Advisory Committee on the Framework for the Protection of National Minorities. (2018). *Fourth Opinion on Romania, adopted on 22 June 2017.* Disponibil la: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>

Duminică, G., Ivasiuc, A. (2013). *Romii din România. De la țap ispășitor la motor al dezvoltării*

ECRI. (2017). *General Policy Recommendation no. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, adopted on 13 December 2002 and amended on 7 December 2017.* Disponibil la: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislation/16808b5ab6>

European Commission. (2016). *Education and Training Monitor 2016, Romania.* Disponibil la: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-ro_en.pdf

European Commission. (2019). *Education and Training Monitor 2019, Romania.*

FRA. (2018). *A Persisting Concern: Anti-Gypsyism as a Barrier to Roma Inclusion.* Disponibil la: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/roma-inclusion>

Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Asociația DEP Bumbesti-Jiu și Grupul de Inițiativă Valea Corbului, GAL Reșița. (2018). *Locuire informală în România. Raport de cercetare.* Disponibil la: https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/11/Raport-cercetare-Locuire-informala_RO.pdf

Fundația PACT, Asociația „Make Better”, Asociația DEP Bumbesti-Jiu, Grupul de Inițiativă Valea Corbului, GAL Reșița. (2018). *Locuire informală în România – Analiza cadrului legal relevant pentru domeniul locuirii informale în România.* Disponibil la: <http://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2018/08/Raport-Legislatie.pdf>

Grigore, D., Neacșu, M., Furtună A.D. (2007) *Roma ... in Search of Self-Esteem*, Bucharest, UNICEF. Disponibil la: <http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/raport-amare.pdf>

Guvernul României. *Strategia Națională de Incluziune Socială și Reducerea Sărăciei (2015-2020).* Disponibilă la: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1EN_web.pdf <http://agentiaimpreuna.ro/wip/wp-content/uploads/2018/12/Anexa-6-Cultura.pdf>

I.N.C.D. URABN-INCERC. (2014). *Analysis of informal settlements in Romania - Evaluation of the current situation to formulate regulations and intervention instruments.* Disponibil la: http://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2018/03/Raport-de-Cercetare_Locuire-Informala.pdf

Institute for Social Solidarity. (2018). "Perspective on poverty in Romania. The impact of mass media discourse on persons receiving social assistance on the legislative process", în: *Perspective on poverty in Romania. The impact of mass media discourse on persons receiving social assistance on the legislative process*.

Ivasiuc, A., Olteanu, C., Chiritoiu, A., Andrei, T., Profiroiu, M., Giba, G. (2012). *Raport de evaluare a programului „Hădăreni”*. Disponibil la:
http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_percent20de_percent20evaluare_percent20a_percent20programului_percent20Hadareni_ro_en.pdf

KPMG, National Institute of Economic Research of the Romanian Academy. (2019). *Analiza cantitativă și calitativă a pieței muncii în România*

McGarry, A. (2008). *Political Participation and Interest Articulation of Roma in Romania*

Moisă, Florin. (2011). *Provocarea includerii sociale a romilor. Sărăcie sau abordare bazată pe discriminare?* în *Spectrum*. Cercetări sociale despre romi. Disponibil la:
http://ispmn.gov.ro/uploads/ISPMN_2011_Spectrum.pdf

OECD. (2019). *Envision the future of education and jobs. Trends, data and drawings*.

Ordinul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor romi, Monitorul Oficial nr. 692 din 11.10.2007

Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 (republicată) privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Disponibilă la: <https://cncd.ro/2016-10-24-ordonanta-nr-137-din-31-august-2000>

Recensământul Populației și Gospodăriilor din România. Disponibil la:
http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/REZULTATE-DEFINITIVE-RPL_2011.pdf

Roma Civil Monitor. (2018). *Civil society monitoring report on implementation of the National Roma Integration Strategy in Romania: Assessing the progress in four key policy areas of the strategy*, disponibil la:
<https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-romania-2017-eprint-fin-2.pdf>

„Salvați Copiii”. (2018). *Costurile Educației Gratuite. De ce învățământul gratuit costă?* Disponibil la: <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/7d/7da9f60a-0725-43a7-b04b-a717ca489210.pdf>

World Bank (2010). *Economic costs of Roma exclusion*. Disponibil la:
https://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf

World Bank (2015). *Locuirea în Romania: către o strategie națională în domeniul locuirii*. Disponibil la:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/722941468586112365/Cazare-percentC3-percentAEn-Rom-percentC3-percentA2nia-spre-o-strategie-na-percentC5-percentA3ional-percentC4-percent83-de-locuin-percentC5-percentA3e-Armonizarea-investi-percentC8-percent9Biilor-publice-Componenta-4>

GETTING IN TOUCH WITH THE EU

In person

All over the European Union there are hundreds of Europe Direct information centres. You can find the address of the centre nearest you at: https://europa.eu/european-union/contact_en

On the phone or by email

Europe Direct is a service that answers your questions about the European Union. You can contact this service:

- by freephone: 00 800 6 7 8 9 10 11 (certain operators may charge for these calls),
- at the following standard number: +32 22999696, or
- by email via: https://europa.eu/european-union/contact_en

FINDING INFORMATION ABOUT THE EU

Online

Information about the European Union in all the official languages of the EU is available on the Europa website at: https://europa.eu/european-union/index_en

EU publications

You can download or order free and priced EU publications from: <https://publications.europa.eu/en/publications>

Multiple copies of free publications may be obtained by contacting Europe Direct or your local information centre (see https://europa.eu/european-union/contact_en).

EU law and related documents

For access to legal information from the EU, including all EU law since 1952 in all the official language versions, go to EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data from the EU

The EU Open Data Portal (<http://data.europa.eu/euodp/en>) provides access to datasets from the EU. Data can be downloaded and reused for free, for both commercial and non-commercial purposes.

